

KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 2

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

24. JANUÁRA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Snímka: Cyril Čepiššák

Súčasná kríza je hádam záverečnou fázou celej jednej dejinnej periódy. Prechádzame v nej sériu otrasov, v ktorých sa myšlienky, hodnoty a ideály západnej kultúry prevracajú z nôh na hlavu. Stále častejšie je v saténe týchto hodnôt zahalená zdochlina v rozklade a ešte častejšie sa pod ich transparentom šíri ich pravý opak. Čím hlučnejšie sa prevolávajú heslá oslavujúce hodnoty, práva, spravodlivosť, či slobodu, tým viac ľudí a celých národov sa ocitá v osídľach nespravodlivosti a moderného otroctva, v stave vydanosti na milosť a nemilosť pažravej mentalite držiteľov finančného kapitálu s ich zabijackou mašinériou globalizácie úžery. Jedným z najčastejších omieľaných zaklínadiel je *otvorenosť*. Veru áno, tá otvorenosť, ktorá v zdravom svete vedie na cesty k k inému človeku, ku koexistencii s ním, ktorá odpovedá otázke na tvári iného zodpovednosťou voči nemu, voči druhým, s ktorými prebývame ne tomto svete. No tento dnešný svet, ako aj tento vzťah k inému, ktorý môže byť aj láskou a hlbokým ponorením do existencie iného, nie je žiadnou abstraktnou záležitosťou, je to celkom konkrétny svet a celkom konkrétny vzťah. A kontúry tejto konkrétnosti nadobúdajú v prítomných dňoch priam desivý výraz. Ako jeden príklad za všetky uvediem ukážku nechutnosti, ktorú po amerických univerzitách šíria v súčasnosti niektorí americkí intelektuáli a politici blízki Bielemu domu, keď do boja proti teórii spravodlivej vojny tasia kolty „racionálneho egoizmu“ Ayn Randovej, aby tak ospravedlnili ďalší preventívny útok, tentoraz proti Iránu: *Prehrávali vo vojne s islamským totalitarizmom, pretože naše vedenie, politické a vojenské, je ochro-*

Svet v konflikte

Vraždiť alebo viesť dialóg?

JOZEF PAUER

mené morálkou altruizmu. Tá je vtelená do zásad teórie spravodlivej vojny. Práve morálny kódex vnútorne vlastný teórii spravodlivej vojny vymedzuje pravidlá a normy, ktoré znižujú eliminujú akúkoľvek nádej na úspech v tejto vojne. (Yaron Brook, The Objective Standard, October 2006)

**Rozmanitosť kultúr:
zrážka, stretnutie, dialóg**

Zosilnené napätie medzi rôznymi víziami zjednotenia sveta, ale najmä medzi rôznymi krajinami či kultúrnymi doménami vedie niektorých autorov k tvrdeniu, že univerzálna civilizácia sa neuskutoční, ale naopak, svet stretávania rôznych civilizácií. Ved' napokon arogancia, rozpiťnosť a svojvôľa niektorých národných kultúr na medzinárodnej scéne môže vyvolávať konflikty zrovna tak ako despotickosť jednoty.

Konflikt rôznych kultúr nemusí byť hrozbou. Vždy je však výzvou. V súčasnosti má prístup k takejto výzve niekoľko podôb. Niektoré vlády akcentujú osobitosť vlastnej národnej kultúry a na medzinárodnej scéne sa prezentujú ako obhajcovia pluralistickej kultúrnej politiky. Tento postoj možno nazvať kultúrnym partikulariz-

mom a niektoré vlády ho používajú ako pohodlný a účinný prostriedok proti každej kritike ich vlastnej monistickej politiky alebo proti kritike totalitarizmu v ich vlastnej krajine. V množstve debát napríklad o ľudských právach – ich najurputnejší hlásatelia bývajú ich najväčšími porušovateľmi – medzi západnými, tzv. (ešte stále) postsocialistickými a tzv. rozvojovými krajinami pozorujeme, že jednota alebo aspoň dohoda mizne v nedohľadne práve kvôli lipnutiu oboch strán na ich vlastných hodnotách.

Tí, ktorí veria v univerzálnosť vlastnej kultúry, často očakávajú, no i nútia protivníkov či partnerov z iného kultúrneho prostredia, aby prijali ich hodnotový systém ako univerzálny systém ľudských hodnôt. Ak prvý postoj možno považovať za pasívne obrannú politiku, potom tento druhý možno nazvať politikou ofenzívnu. Myslím si však, že ak „útočiaca“ strana zvíťazí, rozmanitosť podriadená vyprojektovanej a nanútenej jednote prepukne do konfliktu, pretože takáto jednota si nezíska vzájomnú úctu a vôľu k porozumeniu.

Niektorí teoretici i politici vedomí si náročnosti kultivácie zmyslu pre jednotu sa zriekajú možnosti udržiavania rovnováhy inakosti, odlišnosti a rozmanitosti a vychádzajú zo záujmov.

(Pokračovanie na 4. strane)

Od začiatku mi bolo jasné, že i slovenské vlastenectvo má svoje trhliny. Objavujú sa na miestach, kde sa pokúšame o spätný pohľad do dejín. Každý z nás si nesie zárodoky týchto trhlín v sebe. Niektorí už od detstva, takpovediac ako dedičstvo prostredia, v ktorom vyrástol. Iný trhliny nadobudol ako následok preideologizovanej komunistickej výchovy. Dnešní mladí ľudia doplácajú na nihilizmus médií v rukách zahraničných vlastníkov.

Ale čo s tým, keď mnohí z nás tieto trhliny vydávajú za svoju pýchu, za súčasť vlastnej identity? Čo s tým, keď s týmito trhlinami vstupujeme z detstva, zo svojho partikulárneho kultúrneho prostredia do prostredia, kde musíme zaujímať konkrétne spoločenské či politické stanoviská?

Niektorí poznamenávajú, že spomné témy netreba vôbec nastoľovať. To mi však pripomína mlčanie o uťatých rukách v prítomnosti bezrukých. Mlčanie

Uholný kameň

TEODOR KRIŽKA

nič nerieši, je to iba odklad pokusu o slobodné pertraktovanie témy bez toho, aby to vyústilo do zákopovej vojny.

Každý národ má takéto historické trhliny. Ba skúsený pozorovateľ mi zaiste dá za pravdu, že doboví hegemóni často tieto trhliny uprostred národov zakladajú zámerne. Vari niet na svete jediných „spravodlivých“ štátnych hraníc. A ak by aj boli, nijaké obyvateľstvo nie je kultúrne, nábožensky, politicky homogénne. Vždy sa nájde dosť rozporov, ktoré v rukách nerozumných ľudí môže spôsobiť buď zámernú, alebo umelo, zvonku vyprovokovanú deštrukciu.

Súčasná vládna koalícia sa ujednotila na vlastenectve, ktoré ju spája. Lenže obsah každej z troch interpretácií vlastenectva, ktoré sa pokúšajú hľadať zhodu, je v niečom úplne odlišný, a preto bude čas od času vlastenectvo SNS, ĽS-HZDS i Smeru-SD vystavené skúškam.

Fronty týchto interpretácií sú historicky dané. Ťažko nájsť zhodu medzi SNS, ktorej stúpenci prirodzene vnímajú prvú Slovenskú republiku ako najvýznamnejší dejinný úsek národa, a stúpenkami Smeru-SD, ktorí si v myšliach nosia napr. stereotyp SNP ako povstania proti údajnému fašizmu a pomyselný začiatok moderných európskych dejín. Medzi stúpenkami najsilnejšej vládnej strany sú síce aj ľudia, ktorí Smer-SD volili nie pre interpretáciu vojnových rokov, ale pre dopad liberálnych reforiem osmeročnej Dzurindovej vlády, no medzinárodný tlak najmä zo Strany európskych socialistov ich postoje pomerne arogantne ohraničí. Podobne je to aj s ĽS-HZDS, v radoch ktorej je ešte väčší počet sympatizantov s názorovým spektrom SNS, no úsilie vedenia strany doviesť hnutie do EDÚ bude taktiež v týchto otázkach limitujúcim faktorom.

Otázka ani nestojí tak, či Ján Slota bude mať dostatok trpezlivosti načúvať ľavičiar-ským postojom Róberta Fica či Dušana Čaploviča, prípadne Mečiarovmu preporadeniu na Európana, ale či túto trpezlivosť budú mať národníari roztrúsení vo všetkých troch poslaneckých kluboch, ale i v členských základniach koalíčných strán, prípadne či túto trpezlivosť bude mať tvrdé ľavicové jadro v Smeru-SD.

Neviem zodpovedne posúdiť, či je to dobré alebo nie, no stimulov na skúšku múdrosti jednotlivých táborov prinesú najbližšie mesiace viaceré. Určite sa čoskoro ukáže, či vlastenecké sily v jednom, druhom či treťom tábore majú dostatok štátnickej jasnozrivosti, aby si nenechali na stavbe svojej lásky k vlasti vybiť uholný kameň.

www.kultura-fb.sk

V denníku SME písali rôzni analytici, ako padajú na dno predstavitelia „stariny“, predstavitelia a pohrobkovia rôznych totalít. Žurnalistickí analytici vytešovali seba i čitateľskú verejnosť, že to je logika dejín, že všetko včerajšie tak skončí. A odrazu 8. 12. 2006 z pera náležitého odborníka, zakladateľa Francúzskeho inštitútu medzinárodných vzťahov, sme sa dozvedeli, že na dno padol aj status svetovej hypervelmoci.

Dominique Moisi nepatrí k tým Francúzom, ktorí s galskou škodardosťou registrujú každý neúspech za oceánskej veľmoci. Naopak, je to takpovediac euroatlantčan. Ale so zmyslom pre realitu konštatuje, že skončil

upozorňuje, že zmeny v postojoch sa už objavujú aj na správaní sa izraelskej politiky a masmédií, ktoré nevyhnutne odrážajú kokteil nálad elit i plebsu. Moisi konštatuje, čo pred týždňom avizovali aj britskí analytici strategických štúdií, že izraelské kruhy začínajú zásadne uvažovať o rozšírení a diverzifikácii diplomatických aliancií, a to v zložení USA, Rusko, EÚ a OSN. Moisi konštatuje, že juhokórejský vysoký predstaviteľ vymenoval hierarchickú postupnosť najdôležitejších krajín. Na prvom mieste je Čína a až za ňou nasledujú sily pacifického priestoru USA, Rusko a Japonsko. Juhokórejčania nepovažovali za dôležité spomenúť EÚ. Aj to o čomsi hovorí.

Aj pády majú viaceré dna

status hyperpostavenia. Ešte po skončení studenej vojny a po rozpade sovietskeho bloku sa mnohé stredo-, východo- a juhoeurópske spoločnosti tešili zo zavŕšenia politického a demokratického obrodovania. Najmä v Strednej Európe došlo aj k zavŕšeniu štátnej emancipácie a na rozdiel od severu, juhu a východu Európy bez jedinej kvapky krvi. Treba však priznať, že najmä pre národné ekonomiky porazeného komunistického bloku to neprinieslo len úľavu, že sa skončili zbrojné preteky. Podkapitalizované a netrhové ekonomiky museli zrazu hľadať trh a odbyt pre svoje zastarané produkcie. S ťaživými dlhmi na krku sa ocitli na dravých trhoch ako nahé v trní. Museli sa podvoliť bazárovému výpredaju svojich potenciálov, a to nie na základe trhovej hry, ale ako porazení v studenej vojne vlastne platili „cech tejto hry“ nazývanej „trhová transformácia“.

Na štvrtení zostatkov porazeného potenciálu sa zúčastnili nie len statní zahraniční predátori, ale aj domáci „mrchožrúti“. S odchodom klímy studenej vojny však rástli aj euforické pocity predovšetkým hlavných víťazov. Celá branža politických a masmédiálnych analytikov oslavovala svetové víťazstvo, koniec bipolarity sveta a nástup monopolárneho hyperpostavenia najsilnejšieho štátu sveta. Pochopiteľne, s reklamnou dávkou nadsádzky. Pohrobkovia totalitného režimu museli hľadať aranžmán s tým zahraničím, ktoré je víťazné a mocné. Došlo k hromadným „novokrstenským rituálom“, a to buď vstupom do sekty „neoliberalov“, alebo do sekty „neokonzervatívcov“. Aj jedni aj druhí okázalým spôsobom prejavovali svoju „novoverekú“ horlivosť.

Francis Fukuyama víťazstvo v studenej vojne považoval za konečné a pochopiteľne „neoliberalistické“. Vo svojej analytickej monografii dokonca ohlásil „koniec dejín“, a teda zrejme nekonečné opakovanie neoliberalizmu.

Samozrejme, koniec dejín sa nekonal. Teraz Moisi konštatuje: „Americké jednopólové obdobie, ktoré sa začalo r. 1991 pádom sovietskej ríše, je na konci“.

Svet sa opakuje. Nič nové pod slnkom. Pripomeňme, že aj za čias nacistického „Blitzkriegu“ oznamovali znelkou fanfár víťazné zavŕšenie silou svojich „Panzergruppen“. Ale zakrátko „Blitzkrieg“ dostal príchut' blenu. Napokon aj dve víťazné ťaženia v Iraku a jedno v Afganistane dostávajú trpkú príchut' bezvýchodnosti. Moisi

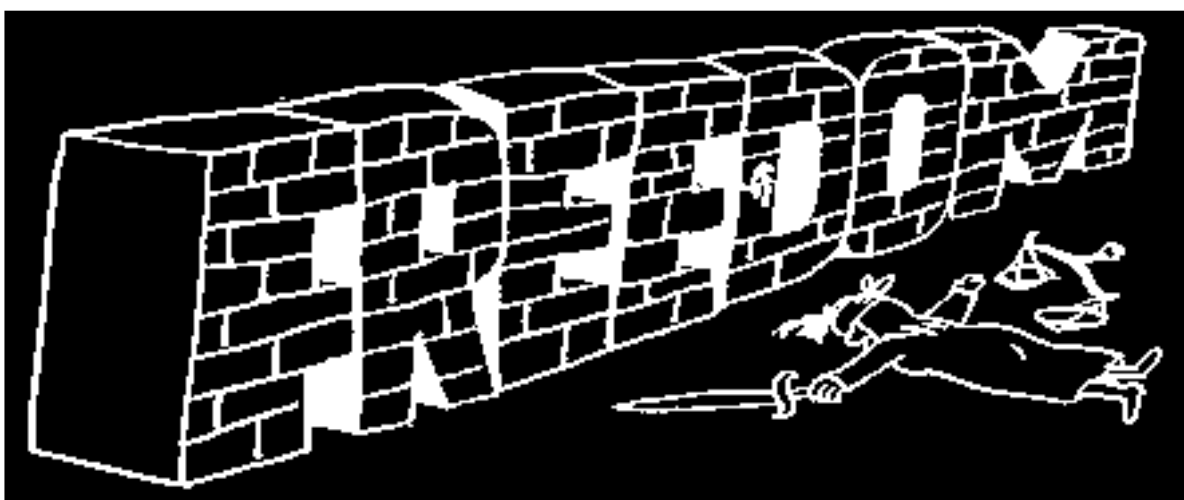
Moisi v súvislosti s pádom USA hovorí, že to ešte nie je úplne dno, je to len dno statusu hypervelmoci. Moisi upozorňuje, že USA sa vedľa odraziť od dna. Nuž my Európania a Slováci nemáme dôvod sa vytešovať, lebo pád na posledné dno by aj nás stiahol do smrtiacej krútnavy chaosu. Dokonca po šesťdesiatich rokoch európskeho mieru – s bosnianskym kazom – máme aj my určitú nostalgiu za tým, že svet sa tak rýchlo krúti a že asi mal pravdu H. Kissinger, keď povedal, že po Pax Atlantika nasleduje Pax Pacifika. Poučenie z dejín nás však nabáda, aby sme sa ani netešili z pokusov premeniť NATO na globálnu inštitúciu. To pacifické mocnosti nikdy nepripustia. Takisto by sme sa nemali v horlivosti, ktorá je typická pre malých vazalov, ponúkať, že sme ochotní vyberať horúce gaštany z ohňa. A to ani v Afganistane, ani v Iraku a ani nikde inde. Nemusíme to odmietat' okázalo, ale aj ako členovia paktu to môžeme robiť opatrne a bez veľkých gest. Veď máme trpkú skúsenosť vojnových vazalov, keď sme v zmysle „ochrannej zmluvy“ museli postaviť najprv „rýchlu divíziu“, ktorá sa zmenila na „zaistovacu divíziu“ a neskôr len pluky tylovej „pracovnej služby“ v Taliansku, kde sa naše oddiely stretli aj s protektorátnym „štátnym vojskom“.

Súč v strede Európy nemôžeme byť mimo obligá. Máme záujem a máme aj mať trvalý záujem niest' odkaz a chrániť euroatlantickú civilizáciu, avšak nie silou, ale umom. Nesmieme si ani na chvíľu myslieť, že keď to nevyriešili „mysliace strely“, „neviditeľné bombardéry“ či neporaziteľné opancierované „abramsy“ supervelmoci, tak to vyrieši slovenská „zaistovacia“ či „policačná“ rota a roty nám podobných spojencov. Riešenie nie je pri operačnom stole „warmakerov“, ale pri okrúhlym stole mierotvorcov. Naše postavenie a historické skúsenosti nám hovoria, že nemôžeme byť nekalkulovateľnými zurvalcami, ale musíme komunikovať so spojeneckými peacemakermi (umiernenými) a trochu sa ošivať pri konverzácii s radikálmi našich veľkých spojencov.

Solidaritu vždy a za všetkých okolností a vazalstvo len v existenčnom ohrození. Je v našom existenčnom záujme prosperujúca a solidárna Amerika i prosperujúca a solidárna Európa. Musí to byť však symbióza a kooperácia, a nie fúzia.

Pacifické ére sa však zrejme ani my nevyhneme.

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA

Usmieva sa, keď jeho ovečky ho nazývajú *pápež z Gazy*, ale pre otca Manuela Musallana, ktorý bdie nad malinkým kolektívom 200 katolíkov, farár Gazy je predovšetkým človek utrpenia. Vo veku 68 rokov tento korpulentný kňaz nosiaci na hlave basickú baretu nasadenú dozadu, pripomínajúcu čiernu svätožiaru, bol menovaný farárom kostola Svätej rodiny v meste Gaza v 1995 roku.

Od momentu, ako ho Izrael až dvakrát neschválil, pranieje bez oddychu izraelskú politiku odchodu z Gazy a jej praktizovanie z tohto *väzenia pod holým nebom*.

„Nie je to ľahké, ale ja sa nebojím,“ hovorí s úsmevom kvetnatou francúzštinou vo svojej kancelárii. Nad ním na stene sú obrazy portrétov Jásira Arafata, pápeža a matky Terezy.

„I keď som väzňom spolu s mojim ľudom, počúvam ako vojak Krista.“

Z 1,4 milióna obyvateľov pásma Gazy je len 3 000 kresťanov, prakticky ortodoxných, a len 200 katolíkov.

„Svet, v ktorom žijeme, je veľmi tvrdý, veľmi nevďačný“ vzdychá tento človek, ktorého jeho veriaci volajú abouna – otec.

„Amerika a Európa sa rozhodli oplotiť palestínsky ľud hovoriac, že sme nebezpeční, násilnícky, že sme teroristi. A spolu s Izraelom sa rozhodli nás uväzniť. Oni nás katolíkov trápia, a nie moslimovia. S nimi nemáme žiadne problémy. V Gaze nie je žiadne kresťanské geto.“

Otec Manuel Musallan sa narodil

MICHEL MOUTOT

„Pápež z Gazy“ sa nebojí

v Bir Zeite (Zajordánsko), vysvätený bol za kňaza v roku 1963 roku. Dvadsaťpäť rokov pracoval vo farnosti Djénine pred ponukou Gazy, odtrhutej od diecézy a od sveta. „Mnohí predom mnou odmietli Gazu. Nemohli nájsť nikoho. Ja som ponuku prijal, lebo mám guráž. Verím môjmu ľudu.“ Svetlo hrdoosti zažiarilo v jeho pohľade. „Dokonca ma niektorí kňazi nazvali veľkým teroristom. Sú to oni, čo majú strach, nie ja.“

„Ten, kto hovorí pravdu, kto nájde odvahu povedať tým, ktorí konajú zlo, že sú zlí, tým, ktorí klamú, ste klamári, toho si veľmi nevážia, lebo sa ho obávajú. Preto nemôžem opustiť Gazu.“

Otec Manuel prežil poslednú bravovražednú palestínsku bitku. Zažil zavraždenie troch detí jedného reprezentanta hnutia Fatah v Gaze ako ďalšie zastavenie na jeho krížovej ceste.

„Boli sme v školskom autobuse neďaleko miesta, kde boli deti zastrelené“ povedal. „Naše deti videli deti v aute vyskočiť pri zásahu guliek. Bol to traumatický šok, preto sme prípravu Vianoc zrušili. Vianočný stromček sme oddekorovali a odmontovali z podstavca. Decká hovorili: „Vianoce neprídu tohto roku, majú strach!“ Po prvý raz poľnočná omša nebola v chráme. Nahradila ju

jednoduchá v úrade o 19 hodine s malou účasťou.

„Keď Izrael zabije ľudí v období Vianoc, treba veľkú guráž ísť do kostola na dôkaz, že existujeme na našej zemi“ vzdychol Manuel Musallan. „No teraz mám strach, že moji ľudia budú vraždiť svojich bratov, že sused zabije suseda. A tomu nebudem môcť zabrániť.“

17 decembra tento starší kňaz bol povýšený pápežským rozhodnutím na dekana s možnosťou nosiť purpurovú čiapočku a tógu s veľkým zlatým krížom na prsiach.

„To je titul ocenenia pre mňa a dodá mi viac guráže... Najmä udržať ma tu na ďalšie štyri roky, lebo nie je ľahko nájsť kňaza, ktorý by šiel do Gazy.“

Minulú nedeľu štyridsať verných ovečiek a 13 rehoľných sestier asistovalo na omši v malom kostole dekorovanom naivnými freskami, namaľovanými talianskym maliarom z Toga v roku 1985. Dekan Musallan bol plný hrdoosti, keď spieval „narodil sa Kristus pán...“

„Som na svojom mieste. Boh si ma vyvolil pre tento moment, pre toto miesto, pre týchto ľudí, pre tieto ťažkosti. Som človek Boha, všetko je v poriadku.“

Z francúzskeho originálu preložil

TIBOR KOVALÍK

Kresby: Andrej Mišanek

Nové publikácie s tematikou 1. SR 1939-1945

Koncom roka sa dostávajú k záujemcom o dejiny 1. SR ďalšie dve knižné publikácie.

Prvou je zväzok dokumentov pod názvom *Denníky a spomienky vojakov z východného frontu 1941-1944*. Ako napovedá už názov, ide o osobné dokumenty a spomienky bývalých príslušníkov slovenskej armády, účastníkov protisovietskej vojny. Táto kapitola našich dejín patrila za komunizmu medzi najviac falšované, deformované. Pravda o zážitkoch našich vojakov nebola vlastne povedaná dodnes – aj dnešný, tzv. demokratický režim ich pamiatku totiž permanentne obchádza a zamlčiava. Publikácia má celkovo 201 s. + prílohy.

Druhou knihou je monografia autorov M. Lacka-P. Te-

sárka *1. východomoslimský pluk SS na Slovensku (október 1944-február 1945)*. Práca po prvýkrát v slovenskej historiografii mapuje vznik, pôsobenie ako aj tragické osudy príslušníkov tejto bizarej formácie, zloženej z príslušníkov národov Strednej Ázie. Pluk prišiel na Slovensko priamo z Varšavského povstania, kde sa „preslávil“ mimoriadnou brutalitou. Paradoxne, na území Slovenska sa jeho príslušníci správali vcelku lepšie, než neskoršie „oslobodzovacie“ armády – sovietska či rumunská. Kniha v tvrdej väzbe má 145 strán textu + fotografické prílohy.

Obe knihy si možno objednať u ich vydavateľa na adrese Dr. Lacko, Modrová 217, 916 35 alebo tel. č. 0908/819707.

Dr. Jozef Tiso – Slovenská republika – Mons. Ján Sokol

Vyhlásenie

členov občianskych združení a významných osobností

Médiá, podporované liberálmi a exkomunistickými historikmi, rozpútali kampaň proti niektorým vyjadreniam arcibiskupa Mons. Jána Sokola v interview, ktoré poskytol súkromnej televízii TA 3 odvysielanom dňa 27. 12. 2006 v Teme dňa – Aký bol rok 2006.

V rámci rozhovoru s redaktorkou odpovedal aj na otázku, či v budúcnosti po otvorení vatikánskych archívov z rokov 1939 – 1945 sa odstráni akási trauma z tohto obdobia. Povedal: „Nie trauma, ale vysvetlia sa veci a bude sa vedieť, že vlastne to, čo na začiatku aj bolo, napríklad prezidenta Tisu vyhlasovali (Židia) za záchrancu. Sú dôkazy, že on chcel odstúpiť, ale prišiel rabin k nemu, aby neodstúpil. O tom sú písomné dôkazy!“ Potvrdzujeme slová pána arcibiskupa a dopĺňujeme, že rabíni prišli v tejto otázke aj k arcibiskupovi Karolovi Kmeťkovi, o čom je dôkaz úradne notársky overený.

Arcibiskup taktiež odpovedal na redaktorkinu otázku o blahorečení J. Tisa. Povedal: „Ja v tejto otázke by som bol zdržanlivejší. Ja si vážim pána prezidenta Tisu a veľmi vážim, lebo sa pamätám ako dieťa, my sme boli veľmi chudobní a keď on bol, sme boli teda na úrovni. A dokonca mám dôkazy ľudí, ktorí z Maďarska prišli sem, keď sa to územie dostalo do Maďarska – južné Slovensko, tu bol blahobyť. Tak hovorili oni, ktorí z Maďarska prišli sem. A ja to môžem potvrdiť, ako dieťa, ako chlapec už som vnímal, bol som tretiak, štvrták, piatať, takže som bol chlapec, ktorý vníma a nič nám nechýbalo. Pritom bola ale vojna, pritom bola ale vojna.“ (Pokračoval v úvahe k otázke prípadného blahorečenia.)

Potvrdzujeme úplnú pravdivosť slov pána arcibiskupa. Nepovedal nič nové a potvrdil len to, čo je napísané napríklad v Správe dr. G. Husáka pre moskovské vedenie KSČ z 5. februára 1945, v ktorej mimoriadne pozitívne hodnotí hospodársky rozvoj na Slovensku a v rámci toho tiež napísal: „Životné a zásobovacie pomery na Slovensku boli najlepšie z okolitých štátov, oveľa lepšie

ako v Nemecku, Maďarsku, Bulharsku, nehovoriac ani o zemiach okupovaných. Slovenská korrupcia mala pevný kurz a do poslednej chvíle (i za povstania) dôveru obyvateľstva.“ (V. Prečan: SNP – Dokumenty, s. 949, 1965). Podobné hodnotenie napísali aj iní odborníci, ako napríklad Dr. Peter Zaťko v knihe Národohospodár Peter Zaťko spomína, Dr. Gejza Medrický v knihe Minister spomína, nespočetní autori a pamätníci, ako aj viacerí mladší historici vo svojich prácach. Je nepochopiteľné, keď niekto hovorí v čase druhej svetovej vojny o totalite, alebo kolaborácii. Režim napriek tomu bol demokratickejší než v okolitých štátoch a V. Clementis ho nazval deravou totalitou. Tiso nepodpísal ani jeden trest smrti. Kolíki boli vtedy v „kamarátskom krimináli“ (A. Rašla: Civilista v armáde, s. 116) a kolíki po roku 1945? Počítajme, porovnávajme!!! A ako je to s kolaboráciami až dodnes? Pravdu nemožno umlčať!

Proti výrokom arcibiskupa sa ozvali napríklad Miroslav Kusý, Dušan Kováč, Jozef Weiss za ÚZ ŽNO, Ivan Kamenec i ďalší, argumentujúce predovšetkým židovskou otázkou, ktorá mala skutočne tragické dôsledky. Prečo sa ale zamlčuje pravda, prečo osočujú prezidenta a Katolícku cirkev? Dr. Tiso umožnil dobrovoľné vysťahovanie Židov po roku 1939, Tukovo vládne nariadenie 198/41 Sl. z. tzv. židovský kódex prezident nepodpísal, čím jednoznačne vyjadril svoj nesúhlas a to napriek tomu, že na jeho presadenie prišli do Bratislavy vysokí nemeckí legislatívni odborníci v protizidovských zákonoch. Zákon o vysťahovaní židov 68/1942 vypracovali legislatívci P. Zaťku – Dr. E. Glaser a Dr. F. Mestitz a zapracovali v ňom § 255, 256 o udeľovaní výnimiek prezidentom a ministrami. Pomocou nich sa zachránilo najviac Židov. (P. Zaťko, NPZS, s. 88). Prezident zabránil odchodu niekoľkých transportov a z funkcie nechcel odísť preto, lebo by to bol považoval za zbabelosť a nezodpovednosť v čase, keď ešte mohol aspoň niečo zachrániť, a nebolo toho málo. Bola to obeta. Židia to cítili

a preto ho žiadali, aby neabdikoval. To isté mu odkazovali aj komunisti. Treba zdôrazniť, že vyvážanie Židov sa nedialo iba na Slovensku, ale v celej Nemcami ovládanej Európe. Nebol to slovenský výmysel, naopak, na Slovensku sa zachránil relatívne najväčší počet Židov.

Spomínaný prejav v Holíči je neautentický, neautorizovaný, voľne spracovaný článok novínara pre upokojenie Nemcov, čo potvrdil aj pri prejave prítomný I. Karvaš pred tzv. retribučným Národným súdom.

Vydané dokumenty: Vatikán a Slovenská republika (1939 – 1945) – Dokumenty (I. Kamenec, V. Prečan, S. Škorvánek - 1992), považujeme za neúplné, účelovo spracované a komentované s nie vždy presným prekladom, čo bolo dokumentované v Kultúre.

Kampaň proti arcibiskupovi Mons. J. Sokolovi vyhlasujeme za neodôvodnený útok na jeho osobu, ale aj na drvivú väčšinu občanov Slovenskej republiky, ktorí sú členmi Katolíckej cirkvi. Preto ju jednoznačne odsudzujeme.

V Bratislave 12. 1. 2007

Podpisy signatárov:

Stanislav MÁJEK, Ferdinand KLINDA,
Ladislav LYSÁK, Augustín Marián HÚSKA,
Július PORUBSKÝ, Pavol KALINAJ,
Jozef DARMO, Ján KOŠIAR, František VNUK,
Teodor KRIŽKA, Štefan KOVAL,
Ladislav PÁLENIK, Anna MAGDOLENOVÁ,
Jozef RÁČZ, Stanislav LEHOŤÁK,
Marián ŠURAN, Ján LITECKÝ – ŠVEDA,
František MICHALOVIČ, Anton SEMEŠ,
Rudolf KLOKNER, Valentín MAGDOLEN,
Imrich NEMEC, Jozefína KOŠKOVÁ,
Stanislav HRIC, Ján KOLNÍK, Ernest PÁPAI,
Vojtech BREZA, Anton KOŠTÁL,
Gabriela LAJČIAKOVÁ, Slavomír HROMADA
a mnohí ďalší.

Na vedomie:

TASR, KBS, Apoštolská nunciatura,
Mons. Ján Sokol

Zo svedeckej výpovede arcibiskupa Dr. Karola Kmeťku v procese s Dr. Jozefom Tisom

Otázka predsedu Dr. Igora Daxnera: - Viete niečo o memorande židovských rabínov?

Odpoveď svedka: - Viem, že dvaja nitrianski rabíni chodili na hrad, do kancelárie. Aj u mňa boli zo dva razy a dožadovali sa pre niektorých výnimky. Žiadali tiež, aby sa deportácia zastavila. Židia aj mne povedali, že je to potrebné, aby Tiso ostal naďalej prezidentom, lebo že ak on tam nebude, všetci židia zahynú do posledného. Na memorandum rabínov sa nepamätám.

**Túto svedeckú výpoveď
arcibiskupa
úradne potvrdil
Mons. Andrej Patka
nasledovne:**

VYHLÁSENIE

Dosvedčujem, že vo funkcii notára Biskupského úradu v Nitre bol som prítomný pri rozhovore pána arcibiskupa Dr. Karola Kmeťku v Nitre na Hrade s dvoma židovskými rabínmi, keď prosili o dve veci: aby sa pán arcibiskup zaujal Židov, hlavne aby dostávali výnimky od pána prezidenta Dr. Jozefa Tisu, - a aby slovenskí biskupi vplývali na pána prezidenta Dr. Jozefa Tisu, aby sa nezriekal svojej prezidentskej funkcie, lebo kým je on prezidentom, vedia, že budú chránení.

Pán arcibiskup povedal, že urobí všetko, čo bude v jeho moci. Všetky žiadosti

o výnimku dával pán arcibiskup Dr. Ivanovi Murínovi a ten ich odovzdával pánu prezidentovi, všetky na priaznivé vybavenie, čo sa aj stalo.

Pritom pán arcibiskup povedal rabínom do očí: my urobíme všetko, čo budeme môcť, hoci vieme, že keď prídete k moci, budete prví, čo nás budete prenasledovať (alebo podobný výraz).

Nitra 11. marca 1992

Msgr. ANDREJ PATKA (vlastnou rukou)

Riaditeľ biskupskej kancelárie,

Apoštolský protonotár

Okrúhla pečiatka:

BISKUPSKÝ ÚRAD – ORDINARIÁTUS
NITRA

PRED NAMI:

Dr. JOZEF ŠIMONČÍČ

(vlastnoručný podpis) svedok

+ FRANTIŠEK RÁBEK

(vlastnoručný podpis biskupa) svedok

Otvorený list

Pán Weiss, Vami vyjadrené stanovisko voči jednomyselnému návrhu kolácie i opozície vo veci ustanovenia Arpáda von Tarnóczyho za predsedu Ústavu pamäti národa, a to stanovisko ostro negatívne, obnažilo viac, než iba tradičný postoj Vašej komunity voči Slovensku a Slovákom. Pod rúškom odmietavosti sa stala zjavná obaja, aby dokumentačný archívny materiál o kolaborácii s komunistickými mocenskými štruktúrami sa nedostal do pre vás nežiadúcej správy nevydierateľnej osobnosti pevného charakteru a hlbokých mravných princípov overených a zakalených pri jeho strastiplnom živote za komunistickej diktatúry. Toto však nie je problém von Tarnóczyho ani Slovenska a Slovákov, ale Váš a Vašich spoluvercov.

Vaše prirovnanie Arpáda von Tarnóczyho, šľachtica pôvodom i charakterom, k Vasiľovi Biľakovi však už nie je vecou názoru, ale diagnózou; dialóg na túto tému je preto bezpredmetný.

Nakoľko ste ako zámlenku voči Arpádovi von Tarnóczymu uviedli Slovenský štát rokov 1939-1945, skúste si objektívne odpovedať na niekoľko otázok:

- nebol najväčším prehreškom Slovenského štátu fakt, že bol vôbec ustanovený? Veď sú známe aktivity v prospech pričlenenia Slovenska k horthyovskému Maďarsku. Ozaj, ktorá komunita o to usilovala?

- po mnichovskej zrade západných garantov, po viedenskej arbitráži a Homolovom puči malo Slovensko a Slováci aj iný alebo lepší variant ako vlastnú štátnosť, a ak áno, tak aký? Vari ním bol variant rozdelenia medzi bekovské Poľsko a horthyovské Maďarsko, ako si to nárokovali dva uvedené štáty, spojení hitlerovského Nemecka?

- ktorý malý či stredne veľký štát, kedy a kde vznikol proti vôli susediacej veľmoci a konal proti jej rozhodnutiam a záujmom?

- ktorý konkrétny štát v mocenskom dosahu Nemecka bol v rokoch 1939-1945 demokratický v súčasnom zmysle slova, či menej autoritatívny ako prvá Slovenská republika pod diktátom Nemecka?

- v ktorom zo štátov v mocenskom dosahu Nemecka v rokoch 1939-1945 sa neuplatnili Nemeckom nanútené protizidovské zákony? Ktorý konkrétny politik sa dva razy vzoprel Hitlerovi, keď odmietol vytýčenie štátnej hranice s protektorátom v Považia keď zastavil deportácie, pretože nemecká strana odmietla preukázať slovenskej delegácii osídľovanie deportovanými ako bežnými obyvateľmi?

- v ktorom zo štátov v rokoch 1939-1945 nebol vykonaný ani jediný trest smrti?

Sú však aj iné otázky.

Keď obnovená ČSR v súlade s vôľou a záujmami susediacej veľmoci ZSSR sa zmenila na oveľa horší totalitný štát s policajným a ekonomickým terorom vybraných skupín občanov, s justičnými zločinmi politicky motivovaných súdov, s politickými popravami a vraždami, s desaťtisícami novodobých otrokov v koncentračných táboroch a deportáciou tisícov nevinných slovenských občanov do beštiálnych sovietskych gulagov ešte pred pražským prevratom 1948. Kde boli, aké funkcie zastávali a čo robili dnešní obrancovia ľudských práv a neľútostní kritici Slovenského štátu; čo a kedy podnikli proti týmto komunistickým nepravostiam a čo dosiahli?

Odpoviete, pán Weiss?

ROMAN HOFBAUER

(Dokončenie z 1. strany)

Skúšajú vyvolať konflikt medzi rôznymi kultúrami a náboženstvami, aby ho využili na naplnenie svojich záujmov. Takýto postoj možno nazvať praxou prosperity z konfliktov a jej teoretickú podobu možno nájsť aj v *Zrážke civilizácií* S.P. Huntingtona.

Autentické stretnutie s iným nemôže spočívať v žiadnej podobe synkretizmu. Naopak, takéto stretnutie sa môže uskutočniť v opravdivom dialógu, ktorý je dramatickým vzťahom s iným. V takomto dialógu sa identifikujem so svojim pôvodom a zároveň sa dokážem odovzdávať inému s jeho pôvodom v odlišnom kontexte tak osobnou, ako aj spoločenskou, etnickou, kultúrnou a civilizačnou. Takéto stretnutie zostáva naďalej úlohou pre ďalšie generácie, ale aj pre našu, teda západnú civilizáciu, ktorá sa ešte vždy správa priveľmi dominantne.

Ak sa nám na počiatku 90-tych rokov minulého storočia mohlo zdať, že sme len na prahu takéhoto stretnutia v dialógu, dnes, v situácii medzinárodného napätia, stratégie strachu a neistoty a vojnového pseudoriešenia kultúrneho i civilizačného konfliktu s islamom sa aj tento prah prepadáva do akoby bezodnej priepasti. Ale dnes predsa už nemožno nahromadené problémy sveta riešiť vojnou, jedinou cestou je diplomacia a dialóg.

Dialóg vylučuje každý dogmatizmus. Práve až v dejinách začatých takýmto dialógom môže sa aktualizovať potenciálna ľudská jednota a celosť univerzálnej civilizácie.

Polycentrizmus a pluralizmus, uznanie iného, dialóg a zodpovednosť

Vzťah jednoty a rozmanitosti vo svojej dialogickej dimenzii je časom sústavných odchodov a príchodov, je prenikaním v krúživom tanci, ktorý má schopnosť integrovať protiklady bez vyústenia do pohybu v akomsi začarovanom diabolskom kruhu. V takomto vzťahu sa odvíja neprerušený rozhovor tvárou v tvár inému, ktorý stojí vedľa mňa či oproti mne, tvárou v tvár inému, ktorý je za hranicami môjho bezprostredného empirického okolia, ako aj tvárou v tvár inému mimo času a priestoru, ku ktorému vyrastám iba cestou prekročenia hraníc svojho vlastného ja, svojej vlastnej situovanosti vo svete. V situácii takéhoto dramatického vzťahu nachádzam ako danosť iného a seba. Táto danosť je však viacrozmerná a pre mňa znamená zároveň dávanie. Dávam sa ja, dáva sa iný, a sám tento vzťah je darujúcim dávaním.

V dimenziách spoločnosti a kultúry to znamená otváranie životných domén pre všetkých ľudí našej planéty, pre všetkých tých zabúdaných, nezbadaných, nevidených, nechcených, s ktorými sa nerátalo, ktorí sa nikdy nedotknú svojej hviezdy, ktorí sa potkávajú, padajú a opäť vstávajú, aby sa večne potkávali na okraji civilizácií, ktoré sa zasa len tak zľahka valia životom ako dobre premazaný stroj.

Vpád inakosti do ozvušia Západu rozprúdil prieran v jeho komnatách, strháva záclony z jeho okien a listiny starostlivo usporiadané na stole v strede pracovne rozfúkal do všetkých jej kútov. Už nie je len jedno centrum. A nie sú ani dve centrá. Centier je veľa. Centrum je všade.

Ak však máme dozrieť k uznaniu iného v jeho odlišnosti, potrebujeme vyjsť zo seba, opustiť naše jednorozmerné ja ako centrum svojho vzťahovania sa k svetu a k inému a v takejto extrémnej individuácii a radikálnej samote dospieť k neindiferentnému vzťahu k svetu a k inému v ňom. Pretože polycentrizmus rozpráva tiež len

Svet v konflikte

Vraždiť alebo viesť dialóg?

centralistickým jazykom ega, a teda je iba falošným pluralizmom. A možnosť a pravdepodobnosť vzájomných konfliktov vyrastá tak z izolácie, ako aj zo vzájomnej prepojenosti centier. Aj rab túži stať sa pánom. A môže sa ním stať. A on sa ním, už len samotnou hrou dejinnej nevyhnutnosti, aj stane. A starý vzor zotročenia sa opakuje.

Ako je teda možné nenásilné stretávanie indivíduí, ale aj spoločenských, kultúrnych či iných skupín v ich pluralite napriek ich vzájomnej odlišnosti?

Autentický pluralizmus neznamená akýsi módný životný štýl. Práve naopak, ide o ne-módný, odveko pravdivý, a teda vždy nový modus vivendi. Ak chcem začuť nežný tlkot srdca milovanej bytosti, musím prestať vnímať len búšenie vlastného srdca. Ak mám pochopiť iného, toho úplne neznámeho cudzinca, s ktorým mám spoluexistovať v utvárajúcim sa globálnom svete a v univerzálnej civilizácii, potrebujem načúvať jeho reči, potrebujem uvidieť jeho vlastnú tvár a musím sa pokúsiť zodpovedať otázku, ktorú mi jeho tvár kladie.

Práve z vedomia našej zodpovednosti za druhého môže vyrásť životný štýl autentického pluralizmu. V takomto vzťahu k svetu sa centrá polycentrického sveta riadia svojou komplexnosťou a ich partikularita sa falošne neuniverzalizuje. Nie je teda žiadne centrum, pretože je a môže byť len jediné centrum, a to je všade. Toto centrum však leží mimo hraníc empirického sveta. To však neznamená, že by bolo za hranicami našej životnej skúsenosti a z nej mohutnejúceho myslenia.

Len v priebehu dvadsiateho storočia a v zhustenej miere v len v prvej polovici prvej dekády dvadsiateho prvého storočia sme neraz vo vlastnej životnej skúsenosti prežili a pocítili slepotu centralizmu, ktorý nevidel svoju partikularnosť. Ale takisto vidíme, že univerzalizmus bez centra, napriek svojej dühovej pestrosti, je iba mydlovou bublinou, ktorá sa rozplynie v prvom dotyku s bodliakmi sociálnej reality.

Každé umiestnenie centra do niektoej z empirických rovín vzťahu človeka a sveta, či už do biologickej (rasa, etnikum, národ), sociálnej (trieda, skupina), personálnej (individuum, osoba a pod.) alebo environmentálnej, ako aj do všetkých týchto rovín, a teda aj každý polycentrizmus je len partikularizmom neopravenene si nárokovujúcim univerzalitu. Tak napríklad aj v najnovšej histórii Západu vidno, ako kultúra ľudských práv situuje svoje centrum a centrum celého ľudského sveta do jednej z abstrakcií človeka, do ľudského indivídua ako bytosti uplatňujúcej ľudské práva. Takáto kultúra a v jej mene vedená politika zostáva visieť v centralizme a vyvoláva stále nové, staro-nové a čoraz nebezpečnejšie konflikty práve v mene ľudských práv a ich ochrany. Zachránené sú ľudské práva a zabíjané sú celkom „hlava-nehlava“ konkrétne živé bytosti. (V úvode spomínaný Yaron Brook, riaditeľ Ústavu Ayn Randovej, predniesol 16. októbra t.r. na Kalifornskej univerzite v Los Angeles prednášku pod názvom „*Destroying Islamic Totalitarianism: The West's Moral Imperative*“ (Deštrukcia islamského totalitarizmu: morálny imperatív Západu), v ktorej tvrdí, že islamské totalitné štáty vážne ohrozujú bezpečnosť USA a ako cestu k porážke týchto režimov navrhuje „zabiť stotisíce ich podporovateľov“. To po-

vedie k redukcii širokej ľudskej podpory extrémistických ideí na zdecimovanú menšinu. Iný člen Inštitútu Ayn Randovej, prof. John Lewis, ďalší z amerických intelektuálnych privolávačov masového vraždenia, v článku „*The Moral Lesson of Hiroshima*“ (Morálna lekcia Hirošimy), publikovanom v tohoročnom aprílovom čísle časopisu *Capitalism Magazine* argumentuje, že účinok atómových bômb zvrhnutých na Hirošimu a Nagasaki bol taký blahodarný, rozsiahly a dlhodobý, že toto bombardovanie treba zaradiť medzi najmorálnejšie akty všetkých čias, pričom toto obetovanie životov civilného obyvateľstva Japonska v mene záchrany amerických vojenských oddielov neváha nazvať *vznešeným morálnym činom*.)

Ani polycentrizmus neunikne riziku bezohľadných zápasov jednotlivých centier o dominantné postavenie, neubrání sa dialektike pána a raba. Preto pluralista musí v mene pluralizmu zaplatiť všetkými centrami. Pluralizmus sa potrebuje zbaviť všetkých centier, aby znovuzrodil centrum jediné, ktoré nie je ani v ja, ani v inom, ani v prírode, ani v spoločnosti, ani v národe, ani v kultúre, ani v hospodárstve, ani na Západe, ani na Východe, ...ale rodí sa v dialógu s iným, v dialógu so svetom ako „medzipriestor“ nášho roztvoreného objatia, ako doména zrieknutia sa sebastrednosti v mene seba-presahu k inému na horizontále i vertikále.

Kultúra, kolonializmus a univerzalizmus.

A ešte stále zodpovednosť

Bez ohľadu na rozmanitosť výrazových prostriedkov, všetky kultúry sú realizáciou ducha. Žiadnej z nespočetných kultúr tohto sveta, minulého i prítomného, nemožno uprieť význam. Nemôžeme už ďalej zotrvať na pozíciách expanzie západnej kultúry (ak vôbec ešte vieme, čo predstavuje západnú kultúru) cestou sebalepšie ukrývanej kolonizácie. Kolonizátor otvorene neprizná, že „zavítal“ do krajiny, aby získal jej bohatstvo a moc nad ňou, neprizná, že neuznáva jej kultúru a pohľadá jej obyvateľmi. Tvári sa ako pomocník a záchranca. Dokon-

ca aj vtedy, keď vyvražďuje celé dediny a mestá. Veď predsa on prináša tú jedinu, pravú, teda svoju civilizáciu. Všetmožno ukazuje pred celým svetom svoj vklad do rozvoja „zachraňovanej“ kolonizovanej krajiny – vybuduje na ukážku dajakú tovareň, možno aj školu či nemocnicu, prípadne niekoľko kilometrov ciest. V skutočnosti však rozvíja len to, čo mu prinesie vlastný zisk, teda to, čo mu umožní účinne spotrebovať zdroje krajiny, získať väčšiu moc a viac „zlata“. Ovládne médiá, v ktorých dá slovo časti „elity“ národa, aby zvyšok (a v konečnom dôsledku aj túto „vyvolenú“ časť) umlčal. Sú krajiny, v ktorých svojich odporcov uväzní, inde najprv zbombarduje, čo sa dá, a niekde mu stačí zosmiešniť ich alebo inak marginalizovať. Špecialistov použije na svoje ciele v kolonizovanej krajine a takisto im umožní (dnes ich už predsa neodvlečie) uplatniť svoje schopnosti v zahraničí (veď doma ich aj tak nezaplatia).

Stáročné praktiky kolonizátorov časom zmenili svoju podobu, v podstate však zostávajú vtrhnutím, lúpežou, násilím, ktoré sa maskuje „humanistickou“ (ľudskoprávnou) škaboškou pomoci v kultivačnom a rozvojovom procese krajiny na jej ceste pod strechu globálneho „centra obchodu“. Avšak univerzalita sa rodí až ako *vedľajší* produkt vzájomného dialógu jednotlivých kultúr. Kultivácia by už viac nemala byť kolonizáciou.

Súčasný svet je akýmsi karnevalem kultúr, a hoci aj nie rovnocenných, rovnocenných áno, z ktorých každá má svoj vlastný kontext. A práve v tejto karnevalovej vrave hudby a tanca, smiechu, kriku a plaču, krvi a násilia, krásy a pôžitkov sa rodí svet, ktorý je deokcidentalizovaný, ale zároveň deorientalizovaný, no najmä dezorientovaný. Ak sa nemáme stratiť v bezodnej úzkosti dezorientácie, potrebujeme si opäť vytvoriť obraz o našej situácii, ktorý nám umožní orientovať sa v nej, vedieť, kam kráčame a kto sme a kam potrebujeme ísť. Dobrý obraz o našej situácii uprostred sústavnej transformácie sa môže zrodiť tam, kde sa aj rozplynul, v mieste zjavenia iného, v situácii nášho pohľadu na toho iného ako na živú ľudskú bytosť na tomto mieste a v tomto čase, bez ohľa-

du na jeho kultúrny či civilizačný pôvod, pretože práve tento vpád iného na svetovú scénu zviditeľňuje pred našimi očami človeka v jeho nahote, v jeho neredukovateľnej prítomnosti ešte pred akoukoľvek kultúrou či históriou. Okamih zjavenia iného pred našim zrakom predchádza každej kultúre, každej slobode, každej hodnote. Až s okamihom zbadania iného a s prijatím výzvy takéhoto zbadania k novému vzťahu k svetu a k inému človeku, totiž výzvy k *zodpovednosti* za svet a za iného v ňom sa rodí každá *miera*, každá norma, každá hodnota, ktorá môže viesť k slobodnému poznaniu, posúdeniu a akceptovaniu inej, cudzej, aj tej najvzdialenejšej kultúry. No dominancia vojenských, ekonomických a politických uhlov pohľadu zmrazuje živý hlas dialógu a večný ľudský sen o univerzálnej miere mení na nočnú moru.

Na rozdiel od vecí, javov, udalostí, na rozdiel od vedy, umenia a kultúrnych diel, ktoré sú vždy presiaknuté dejinami, pocit zodpovednosti a z neho odvodené morálne normy sú „večné“, akoby nekonečne presahovali náš javový svet. Plávajú na palube absolútnej, nepridávajú sa ony k nám, ale my sa potrebujeme pridať k nim, ak sa chceme plaviť vo vodách takého globálneho sveta, ktorý nebude len nekončiacim sledom centier a ich zápasov o dominanciu a ovládnutie toho druhého či o ovládnutie sveta vcelku. Taký svet sa už nemusí utápať *iba* v estetizovanom hurhaji globalizovanej diskotéky, ale môže sa povzniesť *aj* k výšinám vo viachlase *Magnifikatu*.

Miera zrodená zo stretnutia s iným v ozajstnom dialógu, normy a hodnoty vzťahu k inému a k svetu zrodené zo zodpovednosti za svet a z uznania iného sú brehom, na ktorom oceán objímaajú všetky toky sa končí i začína. Sú nebeskou klenbou, ktorá je našou ohradou a zároveň svetlom všetkých našich ciest. Sú jedinou možnou gramatikou univerzálneho jazyka. Sú čarovnou čašou zázračného nápoja. Ak z nej pijeme, náš smäd uhasína a čaša je stále plná. A naša duša sa stáva džbánom naplnenia. Čím viac z nej dávame, tým viac v nej zostáva.

Chcem veriť, že ešte nie je neskoro, že tento džbán zostal celý, že nezmlizol roztrieskaný v troskách tovární a chrámov, knižníc, nemocníc a škôl pokrytých bombovými kobercami utkanými samozvanými dedičmi západnej kultúry poznamenanými roztrúsenou sklerózou pamäti a emocionality, a teda aj rozumu.

JOZEF PAUER

Snímka: Cyril Čepišák

V decembri 2006 sme sa rozlúčili s Mons. Viktorom Trstenským, jedným z najstatočnejších kňazov, akých sme kedy mohli stretnúť, plným ľudskosti a lásky, plným statočnosti a odvahy stáť za pravdou o prenasledovanej Cirkvi a trpiacom národe. Jeho utrpenie za túto vernosť pravde si zaslúži trvalú úctu. Sme hrdí na to, že bol verným čitateľom Kultúry a listami, článkami, ba dokonca i podporou v rámci svojich skromných možností podporoval naše úsilia. Dnes sa chceme rozlúčiť s Mons. Viktorom Trstenským homiliou Mons. Alojza Tkáča, arcibiskupa-metropolitu, ktorú predniesol v deň pohrebu.

Dlhý a požehnaný bol život nášho spolubrata v kňazstve a vo viere Viktora Trstenského – v marci budúceho roka (2007 – pozn. redakcie) by sa dožil 99 rokov. Isto pri pohľade na svoju životnú púť so sv. Cirkvou ďakoval Pánu Bohu: „Te Deum laudamus...” alebo s Pannou Máriou: „Velebí moja duša Pána...” Ale k nebeskému Otcovi obracal sa v tomto vysokom veku slovami staručkého Simeona: „Teraz prepust’, Pane, svojho služobníka v pokoji...” Pánu Bohu za neho ďakujeme my, biskupi a kňazi, spíšská dieceňéza, Cirkev na Slovensku i všetci, ktorí ste ho poznali a mali ste príležitosť sa s ním stretnúť; ja som túto možnosť mal.

Zosnulý kňaz Viktor Trstenský prežil viacero spoločensko-politických systémov. Prežíval históriu slovenského národa a jeho čelných predstaviteľov, podobne i osudy Cirkvi na Slovensku a vnímal angažovanosť jej duchovných pastierov a svoju vernosť obidvom potvrdil nekompromisným, jasným postojom v pravde. Odvážim sa o ňom povedať, tvrdiť: Viktor Trstenský bol svedkom!

Z jeho bohatého života svedka vyberiem len málo: tri svedectvá. Svedectvo o smutných dňoch slovenského národa a jeho čiernom dni, svedectvo o živote biskupa-mučeníka, trpiteľa Jána Vojtaššáka, a obeťami potvrdené svedectvo o jeho vernosti sv. Cirkvi a Svätému Otcovi.

Svedok a prvé svedectvo:

Svedectvo o smutných dňoch slovenského národa a jeho čiernom dni

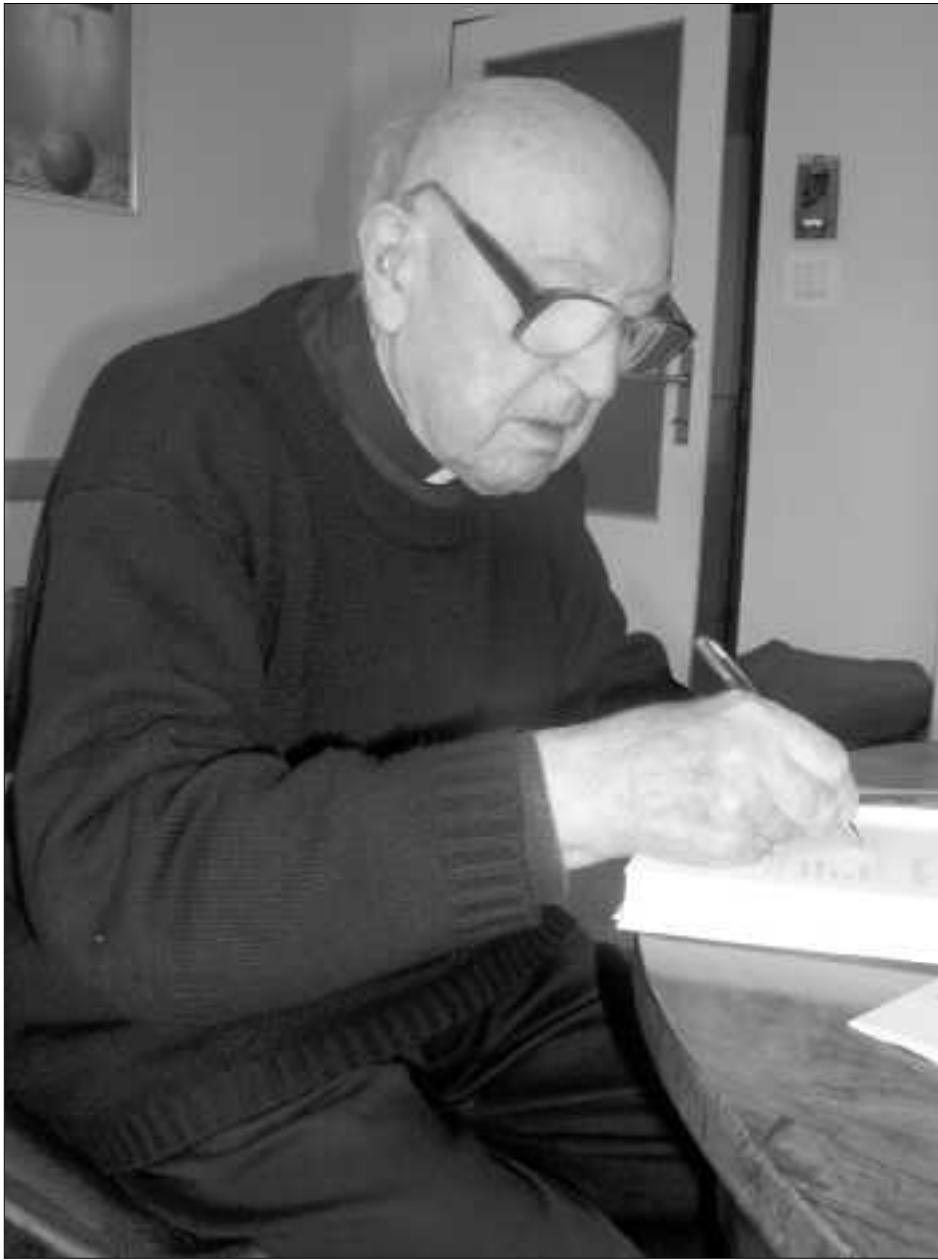
Vydal ho vtedy, keď po záblesku slobody roku 1968 nikto, alebo len málokto, tušil, aký bude osud a ďalšie smerovanie spoločnosti. V životopise biskupa Jána Vojtaššáka s názvom Sila viery, sila pravdy píše: „V časoch po prvej svetovej vojne bola politická a úradná atmosféra, mocenské pomery a nositelia úradnej moci takí, že katolíckym kňazom sa veru neľahko dali realizovať osvedčené a múdre pastoračné rady pána biskupa Vojtaššáka. Aj ovzdušie na Slovensku bolo v tom čase také, že sa mohlo hovoriť o určitom druhu hmotárskeho ošiaľu. A vyvrcholením smutných pomerov v jarných mesiacoch roku 1947 bola otrasná zvesť, ktorá nemala analógiu nielen v slovenských dejinách, ale azda ani v dejinách novodobej Európy. Bola to zvesť čierna a nevýslovne žalostná, že dňa 18. apríla 1947 o piatej hodine ráno na nádvorí bratislavskej štátnej väznice štátny kat obesil prezidenta Slovenskej republiky, „druhá našu hlavu po Svätoplukovi“, ako znelo svedectvo nitrianskeho arcibiskupa dr. Karola Kmetka pred štátnym súdom v Bratislave.

Dátum 18. apríl 1947 – píše ďalej Viktor Trstenský – vojde do histórie ako večná škvrna dejín súdnictva a súdnych procesov, ktoré boli popretím opravdivej justice a odvekého európskeho nezávislého súdnictva. Bol to proces výslovne umelo vykonštruovaný ako akt temnej ideologickej nenávisti... Na celom Slovensku táto vražda vzbudila úžas a šokovala drvivú väčšinu národa. Dnes – písal to roku 1968 – po časovom odstupe po tejto justičnej vražde a po stovkách justičných vražd a vykonštruovaných súdnych tragicko-maškarných procesov, pripúšťajú aj sami kombinátori a prokurátori, by nebol tento súdny ortieľ taký krutý a drastický.

Ale národ, ktorý stál mimo týchto

Mons. ALOJZ TKÁČ, arcibiskup-metopolita

Viktor Trstenský bol svedok!

deformácii..., ten národ je presvedčený, že po ďalších rokoch, keď doba dozrela a keď nenávisť a duchovné epileptické kľče opadnú, súd objektívnej, spravodlivej histórie v celom rozsahu rehabilituje i dejinne monumentálnych slávnych šesť rokov slovenskej štátnej zvrchovanosti rokov 1939-1945“. A ďalej Viktor Trstenský, ktorý bol dobrým pozorovateľom udalostí okolo seba i osôb, ktoré boli ich účastníkmi, ba tvorcami, svedčí: „Po zvečnenom Otcovi národa Andrejovi Hlinkovi nebolo u Slovákov obľúbenejšej a milovanejšej osobnosti nad Dr. Jozefa Tisu. Bol kňazom podľa Božského Srdca Ježišovho, bol filozof s prenikavým logickým ponorom do svetonáhľadových problémov a bol hlavou Slovenského štátu s najcitlivejším zmyslom pre spravodlivosť a ľudskosť. Rozhodne odmietol ochranný sprievod, ktorým ho chceli obkľúčiť pri jeho cestách po ľudnatých uliciach hlavného mesta Slovenska, ale i po jeho cestách po krajine a pri sobotňajších návratoch z Bratislavy autom do svojej fary v Bánovciach nad Bebravou.

Teda nie div, že Slovensko nariekalo, zvony smútočne vyzváňali, kostoly sa plnili rozžalostenými veriacimi, aby mučeníka porúčali láske a milosrdenstvu Trojediného Boha a aby si pre seba vyprosovali silu môcť nastupujúce ťažké časy prečkať a prežiť...”

Toto je svedectvo Viktora Trstenského o smutných dňoch slovenského národa i o smrti jeho „druhej hlavy po Svätoplukovi“.

Svedok a druhé svedectvo:

Svedectvo o živote biskupa-mučeníka Jána Vojtaššáka

Jeho svedectvo je dvojakého druhu:

živé, osobné, potvrdené návštevami v Senohraboch, kde bol pán biskup internovaný v Charitnom domove – bolo to v rokoch tvrdej komunistickej totality; ale bolo to aj svedectvo písomné, a to tak v životopise pána biskupa Sila viery, sila pravdy ako aj vo viacerých listoch.

Časť svedectva zo dňa 20. novembra 2001 budem citovať: „Zvelebujeme slávnych mužov i otcov našich...” spievame v prvej antifóne slávnostných vešpier sv. Cyrila a Metoda. Tak môžeme velebiť tých, čo „mnohých priviedli ku spravodlivosti a sú ako hviezdy na večné veky“ (Kniha Daniel). Medzi tých, veríme, zaradil Pán Boh veľkého trpiteľa za Jeho slávu, za zveľadenie sv. Cirkvi a nášho národa, nášho nebohého otca biskupa Jána Vojtaššáka. Už jeho narodenie 14. novembra 1877, vo vtedajší sviatok biskupa, mučeníka za jednotu sv. Cirkvi sv. Jozafáta bolo akoby predzvesťou jeho obetavého a napokon mučeníckeho života...” A ďalej takto charakterizuje pána biskupa: „Pán biskup ani vlas na hlave židovských obyvateľov neskrivil. Bol človekom s citlivým srdcom na to, aby niekomu krivdil, vedome ho ukracoval, či inak škodil človeku, tak veriacemu ako i neveriacemu. Bol zanietený hlásať pravdy, všestrannej spravodlivosti, slobody a lásky k Bohu i bližnému. Každému venoval, ak bolo potrebné, nielen žobrácky halier chudobnej vdovy, ale všetky peniaze, ktoré mal, čas, svoje sily tak duševné ako i telesné a všetko, čo bolo potrebné na duchovný a telesný rast. Vedel, že sám nezvládne všetko, čo bolo potrebné urobiť v záujme ľudí, preto sa spájal s ľuďmi dobrej vôle, akým bol vodca národa Andrej Hlinka, jeho kňazskí a laickí pomocníci, i s inými, či to bolo za maďarskej nadvlády, za pražského

centralizmu, za Slovenského štátu i za marxizmu. Za to bol za maďarskej nadvlády vyhlásený za pansláva a preháňaný z kapláňky na kapláňku, za prvej Česko-slovenskej republiky zase preto, lebo sa boril za práva slovenského národa, pražskí mocipáni ho vyhlasovali za rozbiľača republiky, za marxizmu bol označovaný za nepriateľa ľudu. Najlepšou jeho obranou je život, ktorým dokazoval od útlej mladosti, že je milovníkom Boha, ochrancom prenasledovaných, dobrodincom opustených a šíriteľom myšlienok vzájomnej lásky a pokoja. Toto a viac krásneho môžem o ňom hovoriť preto, lebo otca biskupa Jána Vojtaššáka som poznal od roku 1922, keď mňa chudobného žiacka prijal do malého seminára. Veľmi som si všímal jeho život, najmä ako otca biskupa, ktorý všetky sily i schopnosti venoval Bohu, Cirkvi i národu. Odmenou za túto obetavú prácu mu bolo odsúdenie na 24 rokov žalára. A toto svoje väzenie sám opísal takto: „Zaobchádzanie bolo horšie než s tou najšpinavejšou onucou. Podchvilou vyzliekanie donaha starého človeka a prekutávanie. Prv ešte, ako som súdený a odsúdený, za mreže

vrhnutý, všelijaké plátky sa usilovali tak ma rozchýriť, že každá väznica už vopred, ako som sa do nej dostal, mala o mne ten najčiernejší obrázok a platil som za takého, ktorého treba zvláštnou pozornosťou sprevádzať, od ostatných separovať, aby som nemohol nikoho kažiť. Na vychádzke som sa smel pohybovať len odlúčene. Každá väznica mala pre mňa len samoty, sprisnené oddelenia, aj tam som traktovaný na celách izolácie spoločníkmi najhoršej triedy. Každý bachar videl vo mne najhoršieho zločínca.”

Otec Ján ani v takých situáciách nezúfal, pritom mal dvojstrannú kýlu, reumatické bolenie hlavy, ischiatické záchvaty... Spoluväzni vyhlasovali: „Každý, kto prišiel do styku s pánom biskupom, cítil, že sa stretol s človekom skromným, zbožným, pracovitým, obetavým, disciplinovaným, ktorý radšej poslúžil, ako by sa dal obsluhovať. Neprestal byť biskupom ani na chvíľku, na každom mieste a v každom čase, mal by byť aj v histórii vedený ako biskup až do 4. augusta 1965 s poznámkou „impeditus!“ Môj skromný náhľad naň, keby som bol v kanonizačnej komisii, nežiadal by som pri jeho beatifikácii nijaké zázraky. Jeho život, utrpenie, mučenie za Boha, za národ dostatočne svedčia o jeho svätosti, a to i napriek tomu, že ho istý hospodár opísal do Vatikánu, že bol šovinista. Tento jeho „šovinizmus“ bol jeho boj za spolurodákov. Z väzenských a, žiaľ, i charitatívnych útrap ho vyslobodila smrť v Řičanoch, v nemocnici 4. augusta 1965. Pochovali ho za účasti dvesto kňazov na čele s dôstojným otcom biskupom Ambrózom Lazíkom z Trnavy a viactisícového zástupu veriacich zblíz-

ka i zďaleka napriek tomu, že Štátna bezpečnosť robila všemožné prekážky tým, ktorí sa zúčastnili na pohrebe. Pohrebom sa skončil mučenícky pozemský život kňaza, biskupa, rodoľuba, no neskončil žiarť jeho príklad, volajúci nás po nasledovaní. To je len kvapka toho utrpenia, ktoré pán biskup Vojtaššák prekonal. Neváhal vyhlásiť, že jeho utrpenie vo väzniciach bolo horšie ako mučenie prvých kresťanov. Bolo mi do plaču, keď mi o tom rozprával pri návštevách. Napokon i ja som dost prežil v 24 väzniciach a táboroch. Preto viem, čím boli komunistické väznice. Musím na konci napísať to, že pán biskup Vojtaššák ako nevinný baránok znášal všetko bez šomrania, obetujúc sa za víťazstvo pravdy, spravodlivosti, pokoja a lásky vo svete.”

Toto je svedectvo Viktora Trstenského o živote biskupa-mučeníka Jána Vojtaššáka. On patrí vám, spíšskej diecéze, ale nielen vám, patrí všetkým nám, patrí celej Cirkvi.

Nakoniec tretie svedectvo:

Ono je potvrdené obeťami a potvrdzuje jeho vernosť sv. Cirkvi a Sv. Otcovi V jednom z listov Viktor Trstenský píše: „Noc 25. mája 1950 (v tom čase som bol farárom v Dolnom Kubíne). Prišlo pre mňa auto Štátnej bezpečnosti. Odviezlo ma k väzeniu. Privítali ma strážcovia v civile. Rozkázali mi vyprázdniť vrecká a jeden z nich otvoril dvere do cely, v ktorej okrem prične a špiny nebolo nič. Vošiel som do cely. Dvere za mnou zapadli. Krížikom, ktorý som nosil na reverende, som vyryl do steny veľký kríž, vzal som do ruky ruženec a prosil som Matku Božiu o ochranu a Pomoc. Ďakoval som Pánu Bohu za darované milosti a za milosť tejto noci v žalári. Na súde v Žiline bol som odsúdený na 15 rokov žalára. Prešiel som 25 väznicami. Toto boli moje väzenské zástavky od 1. júna 1945: Žilina, Ilava, Hronec, Nováky, Ilava, Trenčín, Mučníky, Bratislava, Leopoldov, Handlová, Jáchymov, Ružň, Pezinok, Svätá Dobrotivá, Plzeň, Rokycany, Zvolen, Banská Bystrica, Žilina, Ilava, Olomouc, Pankrác, Mírov.

Potom na tzv. „slobode“ nemohol som vykonávať svoje kňazské povolanie, musel som pracovať na určených miestach, bol som pod stálym dozorom Štátnej bezpečnosti. Boli mi vzaté veci a mnoho kníh. Pri každej domovej prehliadke mi niečo vzali a bol som často a dlho vypočúvaný.

Takýto život priniesol i svoje ovocie. Získal mi mnohých, veľmi cenných priateľov. Po zdravotnej stránke zostali však choroby.”

A toto svedectvo končí akoby epilógom: „Napriek všetkým ťažkostiam sa nevzdávam, ale snažím sa byť osožný na svojom mieste. Za to, že som ešte tu, vďačím orodovaniu už spomínaného Božieho služobníka biskupa Jána Vojtaššáka a nesmiernej Božej ochrane na príhovor Sedembolestnej Panny Márie.”

V knihe Kazateľ je táto krásna charakteristika nášho života, či jeho obsahu:

*Všetko má svoj čas
a svoju chvíľu
každé úsilie pod nehom.
Svoj čas má narodiť sa,
svoj čas má zmrieť.
Svoj čas má vysádzať,
svoj čas má sadenice vytrhať.
Svoj čas má plakať,
svoj čas má smiať sa.
Svoj čas má zarmucovať sa,
svoj čas má tancovať.
Svoj čas má niečo hľadať,
svoj čas má niečo stratiť.
Svoj čas má odmlčať sa,
svoj čas má prehovoriť.”*

Tieto slová sa naplnili na našom zosnulom:

Narodil sa a Pán života ho povolal. Neraz smútil, ale teraz je potešený v nebeskom kráľovstve.

Často a dlho musel mlčať, ale mal odvahu aj prehovoriť.

Ba viac: mal odvahu vydať svedectvo.

Brat v Kristovom kňazstve – nech ťa Pán prijme do svojej slávy! Amen.

Téma lásky je v literatúre a vôbec v umení jednou z najčastejších a najpôsobilievších. Láska je prioritná aj v poézii Janka Silana. Korene jeho poézie čerpajú z viacerých zdrojov: ľudová pieseň sa mu stala zdrojom čistoty a úprimnosti vzťahov, jednoduchosti, ľudozvučnosti a rytmu verša, náboženské piesne ho očarili hĺbkou citu a vyjadrením bezhraničnej dôvery v Božie milosrdenstvo. Osláviť mu k srdcu prirástli melodické oslavné i prosebné mariánske piesne spolu s adventnými pesničkami. Mimoriadne vrúcny vzťah mal k žalmom, rovnako ako aj k ich najznámejšiemu tvorcovi - kráľovi Dávidovi, „najmilšiemu pevcovi Duča Svätého“ (J. Silan), od ktorého sa naučil spievať jednoducho, jasne a verne. Každá jeho báseň je hlboko prežitá, pretrpená, prijatá. Prijatť všetko a všetkých, vrátane seba, zmieriť sa s celým svojím životom, sláviť a ďakovať - toto je cesta, po ktorej Silan kráčal a postupne svoj život premieňal na žiarivú pieseň lásky.

Básnik a matka

Pre Janka Silana bola mama jedinou istotou od najútlejšieho veku. Iste aj preto, že od malička bol odkázaný na jej láskavé ruky: slabý, chudorľavý, s chorými očami. Janko k nej prilipol láskou dieťaťa, ktoré cíti svoju slabosť a vie, že u matky nájde vždy útočisko. V slohovej práci Z môjho života ako kvartán spomína na časy z detstva, ako sa veľmi bál, keď mamička nebola doma: „Prišli k nám žandári. Na hlavách mali akési podivuhodné klobúky a za nimi veľké pekné perá. Ako som ich zbadal, hneď som sa schoval s bratom na peci. Mamička vtedy kdesi bola odbehla. Keď nikoho nevideli, jeden z nich čosi zahundral a odišli. Keď sa mamička vrátila, boli sme ešte na peci a len bojazlivo sme schádzali dolu. Matka nás uspokojila, že nám žandári nič nespravia, že prišli hľadať pre vojsko obilie. Ale odvtedy vždy som sa bál a keď mamička dakde odbehla, zamkol som dvere a nepustil nikoho...“

Toto sú korene Silanových „spevov duše“: mamička, jej piesne, utrpenie, pokora, tiché a odovzdané prijímanie života takého, aký je, láska premenená na obetu boli neoddeliteľnou súčasťou celého Silanovho života. Ako nesmierne musel trpieť, keď bol odlúčený od svojej matky! Pretože bol slabý a nesúci na ťažkú fyzickú prácu v hospodárstve, otec rozhodol, že pôjde študovať do gymnázia. Najbližšie bola Nitra; aj finančne sa takéto riešenie zdalo najpriateľnejším. Z domova dostatočnú finančnú pomoc čakať nemohol, preto sa musel postarať sám o seba. Za stravu a bývanie pomáhal v piaristickom kláštore v jedálni a pri upratovaní. Pretože cez vianočné sviatky bolo najviac práce, musel Vianoce stráviť v Nitre, odlúčený od rodiny, milovanej matky. Pätnásťročný gymnazista na Štedrý večer 24. decembra 1929 vyjadruje svoju túžbu: Za drahou matkou ...

prijme všetko, aj odlúčenie. Veď je tu nádej, že o rok sa budú spoločne tešiť „v ten deň radostný“. Hoci Vianoce 1929 boli nesmierne smutné a odlúčenie od matky ťažko znášal, netušil, že môžu byť Vianoce ešte smutnejšie: keď nie jeho, ale matkino miesto pri štedrovečernom stole zostane prázdne.

Janko Silan intenzívne prežíval každú chvíľu svojho života: smútil, keď si ho bratia doberali a on sa plačky žaloval matke, tešil sa pri hrách s chlapcami, keď pásoľ husi, citlivo vnímal každodennú nevyhnutnosť svojho

MARTINA BLUBLOVÁ

Spievam, lebo milujem

Láska v poézii Janka Silana

života - chudobu (Z môjho života).

Radostné dni sa striedali s dňami naplnenými smútkom: „... Cez celý Boží rok / učili sme sa spolu ... // Mnoho sme sa smiali, / vtipy sme robili ...“ (Reminiscamur!); „Rmúti sa duša / v zlom položení, / zakvitla ruža, / v tom utrpení. // Zavzdychá a zas potechu hľadá / že radosti raz / dožiť sa žiada“ (Ranné melódie II.). Tieto študentské verše sú výpoveďou o tom, čím žil; už od ranných básnických začiatkov písal o tom, čo ho tešilo, čo trápilo. Pri ich čítaní sa nevdojak vynára myšlienka, že tie smutné dni súviseli s matkiným utrpením: keď trpela jej duša, trpela s ňou aj Jankova duša. Z utrpenia vykvitla matkina krásna ako ruža, ktorá oblažuje a teší, ale jej krásna je bolestná, trňová. Na roky detstva a matku už ako kňaz spomína: „Tie trpia najviac. / Tá moja, Bože môj! / Nebolo ľahko jej, / keď muž ju bil a vyhral boj / a ona utekala z nej, / z chalúčky kde som reval, jój!“ (Mame I.)

Z ranných básní o ťažkom duševnom rozporení ani nie šestnásťročného gymnazistu hovorí báseň Nádej: „Čakal som neprestajne nádeje veľmi radostné, milé ... / Ale neskoro... plával som do mora jak to drevo hnitie. / Oh, že vraj / som niečo / nechcel? / Ba všetko chcel som, len nie spomienky / cítiť a vidieť dávne. / Ale čo potom, keď krehký charakter sa láme a hnije. / A nechcel sa zlámať, / ale už hnije / a opačne bije, / naproti mu ide / voľačo, voľakto ľubezný, milý ...“ Mohol sotva šestnásťročný chlapec chápať drámu ľudského života, keď sa „... krehký charakter láme a hnije. / A nechcel sa zlámať, / ale

už hnije / a opačne bije...“? Isté je, že rodinná dráma, taká nezriedkavá aj v iných rodinách, mu spôsobila celoživotnú traumu. V básni Ja teraz neviem, ja len tuším to s odstupom času (r. 1970) zreteľne vyslovil: „Môj otec pil a bjal mamu, / tak som to písal kedysi. / Zabudnúť nemôžem tú drámu, / má večne živé obrysy.“ Báseň je uvedená na s. 147 v zbierke Oázy v noci, ktorá je súčasťou 5. zväzku Súborného diela Janka Silana.

S matkou strávil posledné chvíle jej pozemského života. Čo sa odohrá-

fialové dúhy, šedivé stíny, zelenkasté kruhy, zastreté obzory, horúce plamene, žeravé injekcie, krvavé výstrely, myšlienky stemneli; eufónia verša: všetko sa rúti, zúfale rúti, v hlbokosť, v hlbokú prišernú hlbokosť. Beznádejnosť vyjadrenú v básni možno vnímať aj vizuálne formou kaligramu - ostatné štyri verše sú usporiadané ako klesajúce schody.

Podobný tón môžeme postrehnúť aj v básni Passiflora, ktorú tiež pod pseudonymom Ž. J. Žľab uverejnili v tom istom 12. ročníku Rozvoja, ale v

predchádzajúcom, decembrovom čísle (4/1933). Je reakciou na matkino umieranie. Život i smrť symbolizuje pasiflora (ovijavý lianovitý ker s veľkými kvetmi), krvavé kvety a trnie. Život je bolesť - krvavý kvet; odtrhnutý kvet - je smrť: „I smrť je passiflora. / Neplač však, dušička chorá! / Posledné krátke bude utrpenie. / Po ňom hneď cesta na nebesá.“ Aj eufonicky prevaha spoluhlások nad samohláskami vzbudzuje pocit ťažoby a bolesti.

Pod pseudonymom Janko Silan bola v tom istom čísle Rozvoja tiež na strane 14 uverejnená báseň Jesenná pieseňka. Je písaná voľným veršom, vyznieva z nej smutný krasokovský podtón plný bolesti: „... a srdce čiesi flétnou plače v nich... / ... zomrela jasajúca pieseň / - na zlatom čele / zahrli hory lka-vé funebralle.“ V básňach V chalúčke našej slamenej123) a Husičky124) užialený Janko sa vyznáva z opustenosti, osamelosti,

bolesti nad stratou matky. (Obe básne sú uvedené v prílohe.) Ani jednu z týchto básní Janko Silan nezaradil do Kuvikov. Nie sú tam uvedené žiadne básne, ktoré by boli priamou reakciou na matkinu smrť, ale matkina prítomnosť, lepšie povedané, túžba po jej prítomnosti, po jej úsmeve, povzbudení, ochrane, láske je ukrytá na pozadí väčšiny básní. V Kuvikoch ešte nie je schopný vyrovnáť sa s matkinou smrťou: „... Biele sú, biele veru sarkofágy, / čo vo dne, v noci horko slzia nad tou, / ktorá ma najviac milovala, ktorá tak veľmi nad belavou krásou / smútiavala / a ktorá tmavé kvety, smutné kvety / do srdca mi zasadila, / keď naveky ma, drahá, naveky ma opustila“ (Pieseň zimná, Kuvici, s. 113).

Vstupom do seminára Silanov život postupne nadobúda inú dimenziu. V Kuvikoch je to pohľad uboleného mládenca, chlapca, ktorý trpel pre svoj slabý zrak, pre chudobu a pre stratu svojej milovanej matky. Tie verše ešte spevom nazvať nemožno. V Rebríku

do neba je časť Perly venované matke: „Dedičstvo tvoje úzkostne si chránim. / Jak by ma srdce tvoje opustilo? / Šiel Kristus s Krížom, Matka išla za Ním / - a tvojou smrťou nič sa nezmenilo“ (Perly 2, s. 177) Jeho láska k nej sa nezmenšila, práve naopak, denne sa s ňou zhovára, jeho žiaľ k nej stúpa do nebies (Pieseň cez diaľky). V zbierke Rebrík do neba sa už začína Silanovi otvárať duchovný zrak a jeho poezia sa čím ďalej tým viac obracia k Bohu. Obdobie bohosloveckých štúdií je vlastne naplnením matkinej túžby, aby sa stal kňazom. Ako sa však naplno oddať službe Bohu, keď sú tu isté skutočnosti, s ktorými nie je vnútorne vyrovnaný? Nájsť správnu cestu nie je ľahké. V básni Svätotajnske mušky to jasne hovorí: (cesta) „... Naša je kostrbatá. Keď raz prídu skúšky, / meníme smer a vôbec zmysel života na zemi. // Do večna ideme cez všelijaké stesky, / ach, v tmách, ach, v tmách, ach málokedy skrze jas...“ (Rebrík do neba, s. 174). Nakoniec však pochopil, že jediné riešenie je prijať Božiu vôľu a odovzdať sa bezvýhradne Bohu: „Keď už si zastrel, Boh môj najsvätejší, / tie časy neporiadkov, nech sú zastreté! // Môj Bože, nič už nemám si čo želať, / keď sa Ti odovzdávam z lásky, celý Tvoj. / Dnes každá túha svetská odumrela / - a viem, že odumrie aj povestný môj nepokoj“ (Novoročné odovzdanie, Rebrík do neba, s. 201).

Po tomto odovzdaní sa nastáva čas pre vysporiadanie sa s najťažším životným úderom - so smrťou matky. Július Pašteka citovaním Silanových vlastných slov sprostredkúva čitateľovi informáciu o vzniku jeho tretej básnickej zbierky - Slávme to spoločne. Ako teda vznikla táto knižka? Silan povedal: „Dva roky som nosil vo svojom srdci myšlienku a túžbu: osláviť smrť mojej matky. Stalo sa tak v posledných dňoch februára 1941, keď som bol v piatom ročníku bohoslovicia. Bola nedeľa. Večer. Hľadel som tak smutno oknom zo svojej izby na polia, čo už kopneli. Posledné biele šľaky snehu v brázdach boli ako istý príznač všetkého, čo som stratil, alebo čo ešte len strácam. A vtedy, keďže zem bola ozaj odovzdaná a pokojná, prišli mi na um prvé verše ... Ktovie, ako som ju večierkami mohol napísať za päť dní, a v akom poradí sa rinuli slohy! Najmilšia moja knižka. Oslava smrti...“125)

Básnik a žena

Obrazom Silanových duševných zápasov sú Kuvici. V nich je zaznamenaná Silanova cesta ku kňazstvu, keď sa vyrovnával so svojim slabým zrakom, s chudobou, prvými študentskými láskami. Svedkom a dôverníkom týchto jeho svetabôľov boli zoborské cesty a kuvici: „Len smúťte, smúťte, zaľúbené stesky, / rusalky plaché ukryli sa v rákosi, / do srdca ústia slepých zrakov blesky / a ono s láskou padá, padá do rosy... Kuvici, kuvici, vy vtáci smutní, / škoda je spevov vašich bolestných, / sny svoje biele rozbil chlapec čudný / o polámaný rám skiel svojich povestných“ (Chlapec).

Zoborské prvé lásky, nežné a pôvabné, formujú jeho citlivú dušu a vnašajú svetlo a optimizmus do jeho života: „... No nebojte sa, / ratolesť zvukov nových v srdci vykvitá; / tak dlho pri rieke som hľadel na nebesá, / až bozkala ma hviezda slasťou opitá“ (Pieseň úprimná). Viaceré básne patria nenaplnenej študentskej láske Dane: „... povedzte, víly, túhe mojej zlomenej, / kade je cesta ku zemliačke Dane“ (Pieseň plachá), „... Sú príliš nemé moje zaľúbené slová, / zemliačka priťažlivá, Dana moja milá...“ (Pieseň najtichšia). Nenaplnená študentská láska zemliačka Dana sa v Silanových predstavách postupne premieňa a stá-

*Moji spolužiaci idú k svojej matke ta v diaľ ...
ja smutný sediak cítim v svojej izbičke veľký žiaľ ...
Vo dne v noci spomínam na svoju matku, myslím večne,
zavše vidím jak šaty na starom žládku pere nežne ...
Školský rok sa ozaj veru chytro mňa prišli Vianoce,
moja milá matka k Bohu ruky spína ticho šepoce:
Vyslyš veľkú prosbu moju, prosbu moju Bože môj
aby uzrel matku svoju, matku svoju Janko môj.
Tiež aj ja smutný sedím v svojej izbičke - myslím o nej,
ale odpovedám svojej zlatej mamičke len jedno jej:
Drahá matko, chcem urobiť ďaleký skok prísť včul' k vám
a za vašu veľkú lásku jeden bozk vám dať mám.
Bože, Bože, ten môj skok sa nevyplní - nie som slobodný.
Dá Boh, že nás na rok potechou naplní v ten deň radostný.*

Táto smutná pieseň Silanovej pätnásťročnej duše je jeho prvým básnickým vyznaním lásky k matke. Láska

va sa preňho vysnívanou princeznou Danou: „Nechajte moju samotu, / či na Zobore abo tu, / keď sa mi sníva o princeznej Dane“ (Z jarných túlačiek), aby v Piesni vlastne nedokončenej svoj vzťah k nej ukončil, pretože chce byť kňazom: „.... nielen tieto veci zatajili, skryli mi ťa, princeznú: / ale aj SRDCE MOJE, ktoré nevzalo ťa do náručia, / keďže ťa chváliť chce len v obdive, kým anjeli ťa / nevezmú ...“

Jeho verše vzbudzujú dojem, ako by sa vstupom do seminára vysporiadal so všetkým, čo ho pýtalo k svetlu: „Môj Bože, nič už nemám si čo želať, / keď sa ti odovzdávam z lásky, celý Tvoj. / Dnes každá túha svetská odumrela / - a viem, že odumrie aj povestný môj nepokoj“ (Novoročné odovzdanie). V Spišskej Kapitule okrem bohosloveckej vysokej školy bol aj učiteľský ústav. Medzi bohoslovcami a budúci učiteľmi sa vytvorili priateľské vzťahy aj preto, že ich spájala poézia - podobne ako „zoborských štúrovcov“ v Nitre. Stretávali sa spolu, čítali si a hodnotili svoje práce. Tu sa mladý Janko Silan zoznámil so sestrou svojho priateľa, budúceho učiteľa, ktorá tiež študovala v učiteľskom ústave a písala pôvabné verše. Zo semienka sympatií vyrástla ľalia lásky. A tak vznikli Sonety májové. Úplne neznáme básne, ktoré až po desiatich rokoch

od smrti básnika odhalili novú dimenziu jeho osobnosti. Prakticky polstoročie staré verše sú nielen prekrásnym čistým spevom lásky, ale aj svedectvom o tom, akými skúškami života prechádzal: „Tma tmavá máva, svetlá zhasli / a mojou myslou žiale tiahnu, // ponuro mlkvo, bez nápevu. / Mám toľko krutých žalovaní...“ (Sonet 23, 13.5.1939, s. 269). V 14. sonete vyslovuje želanie: „Keby som nemal toto biedne bytie, / tu toto telesné a telesové, / tu toto telo vášňami vždy spité, / chvejivé v tvojom dotyku a slove: // to by hneď INÁČ bolo s našou láskou: / ja v tvojom bytí, ty zas v mojom živá... // Tak by sme žili CELE zjednotení, / rozumieš? - Bez príťažie hmoty, v JASE, / v mlčaní, ktoré veje po úžase.“

Na začiatku Sonetov májových je uvedený prológ Chvalabohu, že nemôžem..., v ktorom objaňuje svoje rozhodnutie stať sa kňazom: „No iný, mocnejší duch plá vo mne / a ten mi zastiera tvoj zlatý vlas / jasnejšou zárou / a oddaľuje mi tvoj hlas / aj s tvou roztomilou tvárou / a odnáša ťa do výšavy / a čoraz jasnejšie mi vraví: / Janko, ty raz budeš kňaz.“ Ten istý hlas mu ďalej hovoril, že zvädné krása „a ostane len to, čo je sväté, čo zo sveta je iného: zostane KŇAZSTVO Krista trpiaceho so svojou nesmrteľnou nádhrou ODRIEKANIA A VLASTNEJ OBETY.“ V ďalších veršoch neodvolateľne podriaďuje lásku „pozemskú“ láske „kňazskej“: „.... Tak teda: / akokoľvek mám ťa rád / a akokoľvek po tebe vždy túžim, / ... len do *seba* sa hrúžim / a musím ponárať... / a milovať tak *všetkých* ľudí láskou, / najplnšou a ozaj rajsťou, / najkrajšou LÁSKOU KŇAZSKOU...“ (s. 242)

V súvislosti s veršami 14. a 23. sonetu a v nadväznosti na prológ Chvalabohu, že nemôžem ... je dôležité poukázať na životný antagonizmus - boj dobra a zla, pokušenie a odriekanie, ktorému je človek počas svojej pozemskej existencie vystavený, a na slobodné a dobrovoľné zvolenie si tej či onej alternatívy. Ináč to nebolo ani v Silanovom živote. Aj keď jeho rozhodnutie stať sa kňazom bolo pevné a nezmeniteľné, predsa sa aj potom musel vysporiadať s týmito dvoma protichodnými realitami života. Jeho Sonety májové sú krásnym a pravdivým „zbohom“ „pozemskej“ láske, ktorú svojím spevom povzniesol do sfér mystických, kde vrásť do jedinej večnej Lásky.

Z nepublikovaných veršov túto etapu básnikovho života môžu doplniť dve básne napísané na pohľadniciach. Jedna z nich korešponduje s obdobím, kedy vznikali Sonety májové. Je to štvorveršie napísané na pohľadnici z Tatranskej Lomnice dňa 6.VII.1939. Znie: „Jak sa to všetko rozmnožuje, jak sa to všetko násobí. Komu sa srdce požaluje, že teraz plakať malo by.“ Druhá báseň je napísaná na pohľadnici Vysokých Tatier a má dátum 3.XI.1942: „Dnes večer sa tu hrejem, na Zelenom plese v chate / a celý sa už chvejem, / jak sa to blíži k strate. / Dnes usmievam sa, smejem, / no s šťastím na sozatie, / viem, že už nezorejem. / Ó vlasy, vlasy zlaté, / ku ktorým verne spejem, kým vo tme nezmiznete.“

Obdobie Sonetov májových bolo pre Silanov ďalší život iste veľmi dôležitý, aj keď, či práve preto, bolo naplnené utrpením. Veď „láska je živá iba v utrpení“ (Sonet č. 7, s. 253). Ako ináč by

mohol chápať lásku nežnej a nešťastnej Otilie, kňaznej z Javoriny, či neznámeho dievčatka z Triptychu 2?

Sonety májové sú čistým spevom lásky Silanovho srdca, lásky, ktorá pramení v Bohu, povznáša do nebeských výšin svoju lásku „pozemskú“: „Keď budem sluha Boží, kňaz, / z teba sa stane čisté velebenie, / rtov mojich, srdca tvojho pravé znenie“ (Sonet č. 1, s. 247).

Láska k vlasti

Silanovo vlastenectvo má charakter výnimočnosti. Výnimočnosti preto, lebo sa nepohybuje v rovine deklamatívnosti, ale jeho vlastenectvo je, ostatne ako celá jeho poézia, hlboko žité a pretrpené. Je súčasťou jeho bytia, jeho najvnútornejšieho „ja“, veď aj meno si zvolil podľa rodnej dedinky, tichej a nenápadnej, ako bol on sám. Tým dal najavo svoju prislusnosť, zakorenenosť v rodnej zemi. Silan nemusel nahlas hovoriť o svojej láske k vlasti, jemu stačilo ticho spievať o slnku, o kvetoch, vtáčkoch ... Jeho spevy vyrástli z piesní ľudových, tie mu učarovali vďaka matkinmu spevu. Ich čistota, hĺbka a citlivosť sa preniesli do celej jeho tvorby. Učaroval mu nežný básnik čistej lásky Sládkovič i rozorvaný slobodýmilovný búrlivák Janko Kráľ. Aj Silanova láska k vlasti, rovnako ako láska k vlasti Sládkoviča či Kráľa, pramení z hĺbky srdca. Obaja veľikáni slovenskej poézie sú mu veľmi blízki, čo možno zreteľne pozorovať na jeho veršoch. Janka Kráľa často spomína v súvislosti so zoborskými túlačkami, Sládkoviča môžeme cítiť za jeho nežnými veršami spievajúcimi o nenaplnenej láske k dievčaťu svojich snov (Sonety májové).

Silanov obdiv patril viacerým výnimočným osobnostiam slovenskej kultúry a národného života. Napríklad s akým obdivom písal o Jurajovi Fándlym(136) či o M. R. Štefánikovi(137).

Aj keď sa Silan často sťažoval na osamelosť, opustenosť, nebol ani osamelý, ani opustený. Všetci, s ktorými sa stretával, ktorí ho poznali, mali k nemu veľmi blízky vzťah, ctíli si ho a vážili. Jeho pocit osamelosti a opustenosti pramenil najmä z duševnej, intelektuálnej izolovanosti, do ktorej ho vohnala nepriaznivá spoločensko - politická realita. Áno, trpel izolovanosťou, nezáujmom štátnej kultúry, čo spôsobilo jeho vylúčenie zo širokého literárneho spoločenstva, veď toľko chcel povedať, toľko lásky mal v sebe naakumulovanej, potreboval sa s ňou podeliť: „Už nemať žiadnej vlastnej prosby z lásky k slobode. / Veď stačí nám žiť iba o chlebe a o vode / a spávať bez podušky na bukovéj lavici, / len nech tí druhí majú šťastie, radosť na líci, / len nech tých našich milých život vlastný teší poznove, / len nech tí naši milí nezaplačú v rodnom domove“ (Piesne z Javoriny).

Silanova láska k vlasti je fixovaná na isté, konkrétne miesto. Nitra, milá Nitra, mesto milované, ako sa vyjadril sám básnik. S Nitrou sa spájajú krásne časy jeho mladosti, ktorá bola „ťažká, a preto milovaniahodná“ (J. Silan). Bola ťažká - naplnená chudobou, obavou o slabnúci zrak, mladíckymi túžbami a snami. Nitra mala veľký vplyv na Silanovo ľudské i básnické dozrievanie a má trvalé miesto v jeho srdci. Často sa do nej vracal spomienkami, často nepriamo, v náznakoch. Je to najmä motív cesty, ktorý evokuje v myšli čitateľa hrboľaté zoborské cesty, ich stúpanie do výšky vyvoláva predstavu rebrika do neba, a tak každé stúpanie do výšky, vznesenie sa do nebies je pokračovaním zoborských strmých ciest. Celý Silanov život bol symbolickým stúpaním po „zoborských hrboľatých cestách“ do nebies, jediného, pravého, skutočného domova. V Nitre sa

stúpanie začalo, vo Važci sa ukončilo - dosiahol cieľ svojej pozemskej púte. Tam, na poslednej priečke svojho rebrika, urobil mystický krok do neba.

Každá etapa Silanovho života súvisí s určitými miestom, ku ktorému si vytvorí veľmi úzky citový vzťah. Takým miestom sa mu stala aj Spišská Kapitula, ku ktorej sa primkol celou svojou dušou klerika, budúceho kňaza. Bola priamym pokračovaním zoborských ciest, ale kvalitatívne na vyššej úrovni (Spišská Kapitula).

Jeho poézia vyjadrujúca lásku k vlasti sa rozozvučala v 2. časti zbierky Piesne zo Ždiaru, ktorú nazval Samotár spieva vlasti. V tomto cykle básní sa vyznáva z lásky k vlasti, vyjadruje svoje obavy, smútok, bolesť nad jej ponížením, ale súčasne aj dôveru, že všetko, čo sa deje z Božej vôle, je potrebné na dosiahnutie konečného „víťazstva“: „Slováci, svorne vravme Áno / všetkému, čo sa z Bože vôle deje. / V Bohu je víťazstvo a jeho ráno / vždy je tu, kým ja pišem epepeje / o tebe, krotká zem, ó, navštevovaná, / toľko ráz zradená a oklamaná, / toľko ráz zhyzdená a zhano-bená, / toľko ráz opľúť a doráňaná, / lež dúfajúca v Boha, svojho Pána“ (Slovensko, ó, ty trpiace, ó, moje). Silanova láska k vlasti vyrastá z lásky k Bohu, z viery, ktorú k nám priniesli svätí solúnski bratia. Hymnus k svätému Cyrilovi - Konštantínovi je modlitbou za národ a vlasť: „Konštantín v práci neúnavný, / v hlásaní Krista Vykupiteľa, / bedli nad našou cťou a mravmi, / nech neklesajú Tvoji ctiteľia! // Vyznávať vieru, žiť z nej chceme. / S dôverou prosíme Ťa, oroduj / za našu vlasť, za krásu zeme / slovenskej, ochraňuj jej dobrotu!“

Láska k vlasti a národu u Silana nie je ani módnou pózou, ani anachronizmom, ktorý dnešnému človekovi nemá čo povedať. V jeho poézii môžeme intenzívne precítiť spojenie pozemského s nadpozemským, reálneho s mystickým, integritu vzťahu človek - vlasť - Boh. Silan veľmi ťažko prežíva neslobodu vlasti a národa, trpí a ústami Svätoboja v rovnomennej poéme prosí: „Prosiť Ťa budem, Boh môj, prosieť vytrvale, / chráň aspoň bičovaný národ môj! / Za seba neprosím už. Načo? Nech ma stále / sužuje zaslúžený nepokoj, / / len národ keby mal, čo dávno stratil ...“ Prostredníctvom mystickej postavy tretieho syna kráľa Svätopluka vytvára paralelu so súčasnosťou poznačenou vojnou, keď sa opäť prejavila nesvornosť národa a zapríčinila „neporiadky, pre ktoré Slovensko nám ustavične omdlieva“: „....Tragika v tom, že nikto z nás to nepochopí, / že slobodienny zlaté veraje // si sami lámeme a sami nivočíme, / my chceme, aby iní vládli tu, / my chceme žezlo cudzie, žezlo iné, / my chceme nad sebou mať banditu. / / Preto sa snažíme byť večne rozkydani, / že bratia sme - to dokazuje boj / a závisť ozaj ideálna medzi nami, / pestovať nám ju treba stoj čo stoj!“ Nastavuje národu zrkadlo, pomenúva jeho chyby a nedostatky, nehani, nesúdi, ale trpí a mlčí: „Nemožno ni mne, čo ma bolí, preliať v krehké verše, / nemožno vyžalovať tisícere bolesti ... Preto tu mlčím, mlčím rozvalený horeznačky v tráve, / koho by nepálila rodu vlastná vina, tragika?“ V predposlednom verši poslednej strofy vyzýva Svätoboja, aby spolu oplakávali osud národa „kým sláva nad Zoborom znova svitáť nepočne“. Aj báseň Vlasť moja, ó, vlasť pokoja je vyjadrením nádeje, že všetko zlé prebolí, básnik apostrofuje vlasť, vyslovuje jej svoju vďačnosť a lásku: „Vlasť moja, ó, vlasť pokoja, / rany sa všetky zahoja / a zastretý tvoj zrak / sa zjasní nevdojak, / ó, ja viem ... I jak

si bola štedrá / pomáhať podpasovať bedrá, / aby som nebol zlý a slabý / pri robote, jak zabudla by / na seba duša, ktorá miluje ... Ty trváš, ja sa chviem: / milujem, milujem“ (Samotár spieva vlasti).

Keď sa po februárových udalostiach v roku 1948 začala tvrdo presadzovať jednotná ideologická línia komunistickej strany, pre Silana nastalo jedno z najťažších období života. Vlasť sa mu stala „zakliatou krajinou“, ako to vyjadril v básni Sobota večer, keď je „samota ozaj bezodná“ a on ju pociťuje priam fyzicky, „keď pot sa začne rinúť / zo všetkých pórov, ktoré má úbohé telo, pripravené zhytnúť“. Báseň je priamou reakciou na „barbarskú noc“ (Ján Ch. kardinál Korec) z 13. na 14. apríla 1950, keď počas tejto jedinej noci boli zrušené všetky mužské rehole a ich obyvatelia boli internovaní vo vybraných kláštoroch na niekoľkých miestach Slovenska (Jasov, Podolinec, Pezinok).138) Silan pochopil: „Už viem to teda bezpečne. / Pohasli svetlá ilúzie ... Zakliata je to krajina / a ja ju neuvidím veru viacej.“ Tieto verše sa s odstupom času javia ako prorocké, pretože zákrokom štátnej moci bolo jasne určené ďalšie smerovanie života spoločnosti. Likvidácia reholí už nedovoľovala ani ilúzie o živote Cirkvi na Slovensku. Ďalšie verše - Slovensko sa stalo akoby zakliatou krajinou, krajinou bez života a „ja ju neuvidím veru viacej“ sa skutočne naplnili, pretože Silan zomrel 5 rokov pred novembrovými udalosťami v roku 1989 a „neuvidel“ svoju vlasť slobodnú. Charakter proroctva majú aj verše poslednej strofy: „Mlčanie mne a hlas / nech tebe patrí v pravej sile.“ Silan bol umlčaný - dve desaťročia bol exulantom vo vlastnej krajine (Ján Frátrik zaradil vo svojej práci Slovenská katolícka moderna v premenách času Silana spolu s Hlbínom, Harantom, Olivom, Veiglom k domácomu exilu), jeho poézia sa však rozozvučala v plnej sile. Vlasť sa stala „krajinou zlou, kde vládne tma - drak tisíchlavy“, napriek všetkému verí, že raz „svitne úsvit spasenia“ (Ó, Ježiš, studňa spasenia). Hovorí o utrpení, beznádejnosti, smútku, ktorý zavládol v celej krajine, vyspievava svoju bolesť pre zlo, ktoré ovládlo spoločnosť (Svit sviečky, Tri mesiace, Márný hodo-kvas). Jeho láska dostáva mnohé úde-ry, prechádza ťažkými skúškami, aby sa upevnila, zmocnela: „Koho Boh z lásky trestá, / láskou i vychová. / Najkrajšia iste cesta je cesta Krížová“ (Veľkopiatočný vzdych).

Pre Silana je láska k vlasti každodennou realitou; je nevyhnutnou súčasťou jeho života, skromná, žitá bez pátosu, trvalá napriek nespravodlivosti, bolesti a krivdám, ktorých sa mu dostáva: „Rád budem u všetkých ja v brude / a v čiernom kale, / len nech sa národ teší chvále, / ktorú mu dali moje žiale. / Ale / načo to vysvetľovať? / To značilo by nemilovať - / a ja tu predsa len to jedno viem, / že srdce mám a milujem, / môj Bože, toto nebo, túto zem, / ach, vlastne vždy len krásu, / nuž teda Teba, Bože, len, / jedinú svoju spásu“ (Hlava ma páli).

O vzťahu k vlasti možno veľa hovoriť, veľa písať. Každý vzťah však treba formovať, pestovať, budovať - teda aktívne žiť. V Silanovi tento vzťah budovala, formovala najmä matka svojimi piesňami, v ktorých mu odhalila nielen krásu slovenského slova, ale aj krásu slovenskej duše ukrytej v piesni. A, samozrejme, dôveru v nekonečnosť Božieho milosrdenstva a lásky. Preto u Silana vzťah k vlasti a k Bohu tvoria neoddeliteľnú súčasť jeho života, súzvučia v jedinom hlboko pretrpenom tóne, ktorý zaznieva v pozadí jeho lyrických výpovedí.

(Krátene)

Vrámci skladateľského festivalu slovenskej hudby Epoché 18. novembra 2006 zaznelo premiérové sláčikové kvarteto Víťazoslava Kubičku (1953) s apelatívnym názvom "Žalujem proti vojne, žalujem proti násiliu. Včera, dnes i naveky", opus 177. Kompozícia je z roku 2006. Pri tejto príležitosti sme položili skladateľovi niekoľko otázok, ktoré sa pokúšajú zachytiť jeho proces myslenia, komponovania, životných a literárnych inšpirácií, výchovy, hodnotenia diel svojich predchodcov a súčasníkov.

- Je táto kompozícia reakciou na súčasnú situáciu vo svete, konkrétne na násilnosti, vojnu v Bagdade, Iraku, inde, alebo je čímsi nadčasovým, čo hryzie morálnu podstatu každého slušného človeka, nielen umelca?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Pre mňa je prirodzené vyjadrovať sa k súčasnej situácii vo svete. Od konca vojny sme svedkami neustálej agresie. Zaoberám sa nadhistorickými problémami, archetypálnymi, ako človek vníma svet.

- Čo nové ste si predšavzali riešiť kompozične v tejto skladbe, ktorá sleduje zámernú jednoduchosť, austeritu harmonického jazyka, a oddanosť k emotívnosti hudby? Vývoj hudobného materiálu, atď.?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - 20. storočie bolo plné úvah a snáh po nových formách a po novej organizácii hudobného materiálu. Pritom ale vždy jestvovali skladatelia, pre ktorých bol obsah podstatnejší ako neustály vývoj materiálu a formy. Napríklad Scarlati má celý rad skladieb, v ktorých nerieši nič podstatné v oblasti hudobnej formy a predsa je každá skladba iná a všetky sú krásne. Pre mňa je tiež dôležitejší obsah.... Potrebujem dialóg s ľudmi, ten je zmyslom mojej tvorby. Dávam všetko do služieb výrazu. Viac krát som sa dopočul, že sa niektorí kolegovia vyjadrili o mojej hudbe ako o zámerne komunikatívnej. Zdá sa mi to čudné, pretože po celý svoj profesionálny život píšem tak ako cítim. Krásne a priamočiaro to vyjadril Prof. Kardoš, ešte keď som študoval na VŠMU: „Každý má komponovať tak, ako mu zobák narástol.“ Ja tak skutočne píšem, inak by som klamal ľudí, ktorým svoje umenie predkladám.

Kvalita hudby v druhej polovici 20. stor. sa zvykla posudzovať podľa komplikovanosti harmónie, podľa „novosti“ použitých kompozičných prostriedkov, podľa zvláštnosti formy. Tak tomu bolo aj v slovenskej hudbe druhej polovice 20. storočia. Mne v mnohých dielach tohto obdobia chýba melos, melódia. Pritom už Stravinskij hovoril, že na melódiu sa nemá zabúdať. Melódia sa zvykla nezmyselne spájať s romantizmom, pričom v skutočnosti je základnou a rovnocennou zložkou každej skladby.

- Aké prvky, čo spôsobilo odklon od sonorizmu, povedzme poľského?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Sú umelci, ktorí začali písať ku koncu života, napr. Witold Lutoslawski, svoje posledné skladby iným spôsobom, vrátili sa späť k funkčným vzťahom, k harmónii.

- Aj vo Vašej poslednej opere Martin Luther, ktorá je k dispozícii na CD,

Žalujem proti vojne

Host Kultúry hudobný skladateľ Víťazoslav Kubička

pocitujeme odklon od tzv. menej komunikatívnej hudby. Čo je najväčší problém písania opery, uvádzanej v kostole a nie v divadle? Je pravdaže iná ako scénická hudba.

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Písať operu je ako vybudovať mesto, uviesť do vzájomnej harmónie všetko od domnán až po epizódy. Je to vytvorenie bohatosti, zosúladienie mnohosti.

- Aká idea Vás zaujala z jeho života? V danej opere ste si zvolili známy námet, sujet, veľkú reformačnú postavu renesancie, Martina Luthera, ktorý je známy starším generáciám ako autor evanjelickej hymny Hrad přepevný jest pán Bůh náš. Ktoré idey, obdobie jeho života a poslania ste sa rozhodli vybrať pre túto operu? Ide o nejakú návaznosť s Vašou prvou operou Evanjelium podľa Lukáša? Je tu aj hovorené slovo, uprostred hudby zaznieva ako prekvapenie. Akú má tu funkciu?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Chcel som zhudobniť hlavné udalosti života Martina Luthera, obraz cirkvi, vnútorný boj Luthera po návrate z Talianska, jeho hlavné životné rozhodnutia i hlavné vyznanie - potrebu živej neustále sa obnovujúcej viery. To je hlavný odkaz Martina Luthera. Mojm predšavzatím je živú vieru podávať ďalej ako skúsenosť, ktorú som dostal ako dar v 48-mom roku života. Prvá opera Evanjelium podľa Lukáša spracúva tiež iba výber udalostí z evanjelia, ku ktorým prikladám svoj hudobný komentár.

- Čo ste čítali pri práci nad týmito témami?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Viackrát som si prečítal Písmo, najmä Nový zákon. Osobitne ma zajali spisy evanjelického kňaza Karola Nandráského. Vyjadril myšlienku, že pre kresťanstvo, pre pochopenie kresťanstva, urobili veľa práce umelci, spisovatelia, ukazujúci aktuálne potreby a približujúci svojou tvorbou proces viery: Soren Kierkegaard, Dostojevskij, Ingmar Bergmann, Nicos Kazantzakis.

- Kedy bola Vaša opera premiérovaná?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Opera Martin Luther mala premiéru 22. mája 2005 vo Veľkom evanjelickej chráme na Panenskej ul. v Bratislave. Na premiéru prišlo 2000 ľudí. Dodnes ju po 18-tich predstaveniach videlo spolu 13500 ľudí. Operu uvádzame v dobových kostýmoch, s prenosným pódium, s malou batériou divadelných svetiel - jednoducho ako malé divadlo v chrámovom priestore pred oltárom.

- Immanuel Kant nám zanechal filozofickú rovnicu delenia vecí, udalostí na „die Sachen für sich und Sachen für uns“. (veci o sebe a veci pre nás). Vy robíte opery ako potravu pre potreby niektorých ľudí (die Sachen für uns). Keď SND uviedlo Camusovu hru Nedorozumenie o malých detailoch v živote, o nedorozumeniach ako neopustiteľných chybách v programe života, ktoré spôsobujú vraždu, smrť, len tak, z ničoho nič, lebo je niekto oslepený slnkom a zle sa mu vidí..., vtedy sa mi zdalo, že toto je najpravdivšia tvár človeka, ktorý nemôže byť nadčlovekom, (človekom nad človekom), nie mocensky, ani biologicky. Aký je pôvod vašej inšpirácie pre prácu? V duchovnom odkaze celej planéty, v textoch z duchovných, v Biblii, v samotnom živote, iná hudba, výtvarné umenie?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Ak sa mám vyjadriť ku Camusovi, nedá mi to, aby som nespomenul jeho vetu z hry Caligula: „Vládnuť znamená kradnúť“. V Dostojevského Bratoch Karamazovcov čerpám z humanistických postojov, rovnako ako v živote z narodenia môjho syna. Bol to pre mňa zásadný obrat v živote. Mne môj otec, sochár, veľa hovoril o umení, o tom čo je preňho v umení dôležité. Hovoril, že poslaním umelca je pôsobiť na najbližšie okolie. Pôsobenie má byť osobnostné. Raz mi môj otec povedal pri prechádzke, aby som sa obzrel dozadu. Povedal: „Tu sme za-

nechali stopu... Tie to kroky pozri... a tak by to malo byť aj s činmi človeka, s činmi umelca, mal by po sebe zanechať stopu“

- Túto otázku kladiem mojím priateľom a priateľkám (v poézii, v hudbe, vo výtvarnom umení). Opýtam sa aj Vás. Je hudba iba znejúca matéria alebo niečo iné? Čo je poslaním umenia, literatúry, hudby?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Pre mňa je hudba prostriedkom na vyslovenie posolstva ľudom. Alexander Moyzes, Dezider Kardoš a Ján Cikker nás učili predo-

všetkým umelecké remeslo. A to bolo správne. Remeslo je dôležité a vlastnú cestu si umelec potom hľadá sám.

Učím skladbu na Cirkevnom konzervatóriu v Bratislave, mám tam sedem študentov. Hovorím im, nech píšú tak ako cítia. Pritom sa ich snažím naučiť hlavne to praktické remeslo a úctu k hodnotám, ktoré považujem za dôležité. Poslaním umenia je, podľa mňa, poslať ľudom láskavé posolstvo plné povzbudenia.

- Môže byť dnes baroková opera ešte novou inšpiráciou? Alebo rozsiahle dielo, ako je Doktor Živago Borisa Pasternaka (okrem iného tiež skladateľa), ktorá sa dnes javí niektorým ako „dlhý, veľký šalát“?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Dnes je veľa pohľadov na túto tému. Baroková opera je veľmi statická. Dnes sa robia mnohé veci stručnejšie. Staršie diela sú rozsiahle, má to svoju logiku.

- Písali ste niekedy, predtým, hudbu inou metódou, napríklad dvanásttónovou, seriálnou?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Na konzervatóriu sme mali predmet, na ktorom nám náš profesor, skladateľ Juraj Pospíšil zadal úlohu napísať fúgy. Vtedy som písal aj takto.

- Každý skladateľ, spisovateľ prechádza prvotným obdobím nasávania a identifikovania sa s modelmi hudobného myslenia. Ktorí svetoví autori stáli pri Vašich prvých opusoch, začiatkoch komponovania, z ktorých ste čerpali kompozične, štýlovo, nápadmi?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Leoš Janáček a Johann Sebastian Bach. Janáček stále, lebo čerpal z ľudovej slovesnosti, jazyka, piesní. Je to vzor „netreľný“. Vlastne aj Bohuslav Martinů. Janáček je ťažké napodobovať. Je mi blízky, aj rytmickými motívami. Z domova to bol Il'ja Zeljenka, ktorý ma učil slobodne tvoriť v súkromných hodinách.

- Čo je spiritus movens u Bacha? VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Slobodné narábanie s harmóniou.

- Ku ktorým slovenským dielam z nedávnej minulosti a súčasnosti, teda z generácie Suchoňa, Cikker, Moyzesa, potom Zeljenku, Bergera, a nakoniec vlastnej a tej najmladšej, ste si našli blízky vzťah? Čím sú originálne?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Alexander Albrecht zo staršej generácie (1885-1958) ma zaujal úžasnou skladbou, je to svetové dielo, príjemné, žiaľ poznajú ho len daktori, je to Sláčikové kvarteto. Religióznou tému spracoval v symfonickom diele Život Márie.

Ďalej je to Ján Cikker s dielom Meditácia na Schutzovu tému pre orchester z roku 1964, na moteto „Blazení sú mrtvi“. Cikkerova opera Vzkriesenie na Tolstého román. Patrí sem Moyzesova Partita na Majstra Pavla z Levoče. Suchoňova Krútnava, Peter a Lucia Miroslava Bázlika. Najviac na mňa zapôsobil Il'ja Zeljenka, ktorý vynikal v druhej polovici storočia svojím spôsobom, najmä svojím muzikantstvom. Bol mojím súkromným, a dlhoročným učiteľom aj druhým otcom. Z jeho mnohých diel ma zaujala originálna Polymetrická hudba. Potom „Ciela hebe“ so svojím neopakovateľným humorom. Bola predvedená v Primaciálnom paláci 15 spevákmi - Holáskovými madrigalistami. Chodili okolo sály s rôznymi bicími nástrojmi, na ktorých hrali, na pódiu s veľkým bubnom bol iba jeden človek, jediný muž, ktorý aj spieval. Spievali rôzne fragmenty a občas sa ozval jeden basový hlas spieval decrescendujúce glissando. Vznikol jedinečný dojem, vyvolávalo to dvojité reakciu, jedni sa smiali a druhí sa pohoršovali nad tými, ktorí sa smejú. Porušoval sa totiž kódex koncertu. Druhý príklad na humor je hudba na text Christiana Morgensterna Der Raabe Ralf (Havran Ralf). Uprostred diela zaspieva celý zbor postupné diminuendo a v úplnom tichu zaznie sólo umierajúceho havrana. Koncert bol popretím falošnej predstavy, že vážna hudba je len o vážnych veciach. Vážna hudba je antikonzumná, je na rozmýšľanie. Z tejto generácie menujem Romana Bergera, jeho Postscriptum pre sláčikový orchester. Jozefa Sixtu si vážim pre ojedinelý štýl, precíznosť vedenia hlasov, napríklad jeho Kvarteto pre štyri flauty. Z mojej generácie mi je blízka hudba Vladimíra Godára, menovite z komorných diel Ricercar, zo symfonických Orbis Picatus - veľká symfónia, obe pre emotívnosť a hudobnosť. Z najmladšej generácie sú to moji priatelia a štáti žiaci Lukáš Borzík, Peter Zagar, Lucia Koňakovská.

- Myslite si, že ženy komponujú inak ako muži, majú viac zmysel pre zachytenie intímnych diani, denníkov, neinklínujú k veľkým rozsiahlym dielam, k symfóniám, operám?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Áno, komponujú inakšie, intenzívne a vrúcne. Ženský svet je aj v ich tvorbe iný ako mužský.

- Aké je dnešné slovenské hudobné publikum čo sa týka súčasnej vážnej hudby? Čo si myslíte o práci médií pre súčasnú hudbu?

VÍTAZOSLAV KUBIČKA: - Je také, aké si ho urobíme. Niektorí Slováci sú úžasní. Jednotlivci, manželské dvojice, zakladajú festivaly hudby bez dotácií alebo len s minimálnymi dotáciami. Ich osobným krédom je pozdvihnúť a zviditeľniť kultúru Slovenska, napriek nedostatočnému záujmu vlády. Oni, tí jednotlivci, sú skutočnými nositeľmi kultúry.

Zhovárala sa ELENA LETŇANOVÁ

Tvorba ako rast

*Jozef Kúttník Šmálov:
Literárna kritika
ako poznávanie
a hodnotenie
Vydavateľstvo Luc',
Bratislava 2004*

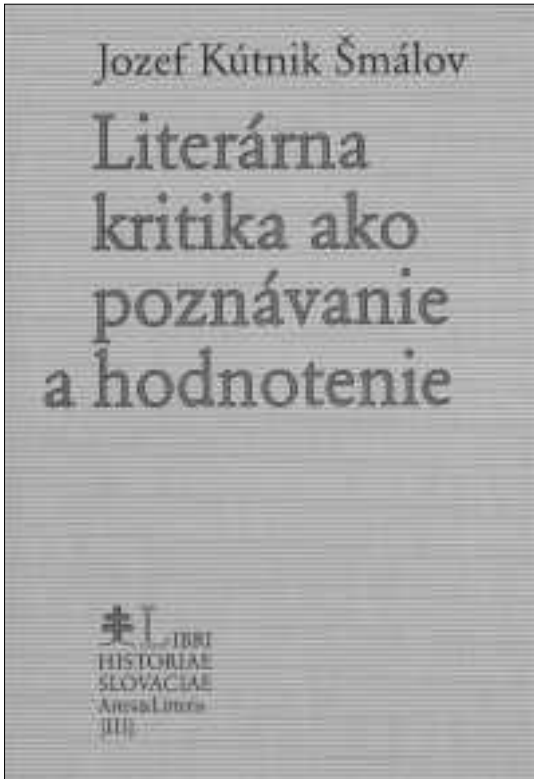
Katolícky kňaz, všestranný literát, prekladateľ, kritik, literárny a kultúrny historik Jozef Kúttník Šmálov (1912 - 1982) je autorom niekoľkých knižných diel, ako aj veľkého množstva článkov, štúdií a recenzií. Naplno sa rozpisal koncom tridsiatych rokov minulého storočia, stal sa uznávanou autoritou, ale po roku 1948, keď ho totalitný režim vyradil z literárneho i vedeckého života, mohol publikovať už len sporadicky, preto viaceré jeho práce zostali v rukopise. Až po jeho smrti, v nových, slobodných pomeroch vyšli ďalšie jeho diela. V roku 1992 bola vydaná monografia o jeho živote a tvorbe z pera Ladislava Hanusa.

Recenzovaná publikácia predstavuje Šmálova ako literárneho kritika. Ide o pomerne rozsiahly a možno povedať reprezentatívny výber, do ktorého sú zaradené príspevky z novín, časopisov i knižných vydaní. Zostavovateľ a súčasne autor úvodnej štúdie a edičnej poznámky Július Pašteka rozdelil vybrané texty do štyroch častí. Prvá obsahuje všeobecnejšie state zamerané na podstatu umenia a jeho kritického hodnotenia, do druhej časti sú

zaradené texty a surrealizmu a nadrealizmu, v tretej nájdeme profily viacerých slovenských spisovateľov, literárnohistorické i teoretické štúdie (teória drámy, ľudová slovesnosť) a do štvrtej časti sú zahrnuté recenzie súvekej tvorby.

Vydanie literárnokritických prác Jozefa Kúttníka Šmálova je pozoruhodným a prínosným edičným počinom. Príspevky doteraz roztratené sa dostali do jedného zväzku, ktorý môže poslúžiť ako študijný materiál, ako cenný zdroj informácií pre každého, kto sa vážnejšie zaoberá literatúrou. Kniha je prehľadne a účelne usporiadaná, chýba v nej však menný register. Treba tiež spomenúť, že dobrý dojem trochu kazia miestami sa vyskytujúce jazykové či gramatické chyby a nejasnosti súvisiace zrejme s prepisom textov do súčasnej spisovnej normy.

Problematikou literárnej kritiky sa Šmálov zaoberal seriózne, považoval ju za rovnako dôležitú ako ktorúkoľvek inú oblasť literatúry. Venoval sa aj otázke jej metodológie. Hovoril pritom o potrebe návratov k prameňom univerzalizmu, k filozofii, lebo "jedine filozofia umožňuje dorozumenie, syntézu" (s. 36). Interpretácia je podľa neho iba prvým stupňom kritiky, druhým stupňom je hodnotenie, a to hodnotenie v mene čohosi, teda postavené na určitých (pevných) zásadách. Ako zdôrazňuje: "Pravá kritika neoddeľuje od seba to, čo Boh spojil: tvar a ducha. Tvar nemôže byť sám osebe. Tvar predpokladá vždy čosi, čo stváruje." (s.

37). Umenie je intuitívne poznanie a poslaním kritiky je toto intuitívne poznanie rozumovo prepracovať a zhodnotiť. V tejto súvislosti zastával názor, že kritik musí mať nielen intelektuálne, ale aj morálne kvality.

Šmálov uprednostňoval tvorbu spätú s národnými a kresťanskými hodnotami, avšak napriek svojej jednoznačnej svetonázorovej orientácii nebol jednostranný ani tendenčný, nepropagoval nijakú sku-

pinu alebo smer (tak na príklad bez predsudkov prijal Novomeského zbierku Svätý za dedinou, označiac autora za básnika s hlbokým životným ponorom). Razantne a zásadovo presadzoval umenie hlbky a ducha, odmietal prílišnú zmyslosť, formalizmus či nedisciplinované improvizovanie. Mal preto, pochopiteľne, rezervovaný postoj k moderne. Nadrealizmus (surrealizmus) vnímal ako deštruktívny a nelogický - založený na rozbiňaní obsahu, formy i jazyka. Na druhej strane pripomenul, že ho netreba odsudzovať, lebo za určitých okolností môže byť pozitívnym prvkom vo vývine poézie. Napokon, časom sa potvrdilo jeho presvedčenie, že toto hnutie má len prechodný charakter. Podobne, a trochu prekvapujúco, odmietal (mnohé) súdobé prejavy katolíckej moderny. Jej predstaviteľom, najmä Dilongovi, vyčítal nadmernú emocionálnosť, hračkarenie, povrchnosť. Tento jeho postoj sa dá vysvetliť aj tým, že za katolícku tvorbu v pravom zmysle slova považoval len tvorbu prísne náboženskú, pevne spätú s učením Cirkvi. Vo všeobecnosti však pripúšťal možnosť vlastného omylu, nesprávneho

úsudku. Uvedomoval si, že "literárny historik po čase, keď sa veci ustália a rozložia, keď opadne bojové napätie, vidí omnoho jasnejšie. No čakať pohodlne a spokojne až na stanovisko literárnohistorické môže si dovoliť iba ten, kto sa zriekol odvahy žiť, odvahy zasahovať do vývinu" (s. 95).

Z predmetného knižného výberu vidno, že Šmálov nesledoval výlučne aktuálnu produkciu, ale kriticky reflektoval aj diela z predchádzajúcich období, počnúc barokom. Obsiahol pritom azda všetkých významných tvorcov našej literatúry. A recenzoval tiež preklady diel zahraničných autorov. Zaoberal sa všetkými literárnymi druhmi, ale najbližšia mu bola poézia, ktorá má podľa neho vedúce postavenie v našej národnej spisbe; venoval jej preto najviac pozornosti. Zvlášť kladne hodnotil básnickú tvorbu Valentína Beniaka. Nachádzal v nej žalmickú šírku a prorockú zanietenosť, národovectvo i európanstvo, tvárny i myšlienkový dynamizmus.

Jozef Kúttník Šmálov nebol iba literárnym kritikom, jeho záber bol omnoho širší, no táto oblasť jeho tvorivých aktivít je nepochybne dôležitá, možno najdôležitejšia. Do práce sa vkladal celý, tvorbu vnímal ako obohacujúci kryštalizačný proces, ako rast nad seba samého. Stojí za to oboznámiť sa s jeho slovami a myšlienkami. Podporoval umenie spočívajúc v jednote pravdy, krásy a dobra, umenie pre život. Pri istej príležitosti napísal: "Pravá tvorba korení totiž v skutočnosti. Vychádza z bytostného podkladu a smeruje k jeho zachyteniu."

JÁN MARŠÁLEK

Nedávno publikovaný zborník *Hľadanie novej podoby strednej Európy (fenomén integrácie a dezintegrácie od osvietenstva po prvú svetovú vojnu)*, edícia *Historické korene strednej Európy* (vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška v Prešove pre Centrum pre Európsku politiku, Bratislava 2005, 281 s., ISBN 80-7165-555-4) vznikol pod zostavovateľskou taktovkou dvojice slovenských historikov Dušana Škvarnu a Kamila Sládka ako výsledok medzinárodnej interdisciplinárnej konferencie, ktorá sa konala pred tromi rokmi v Smoleniciach. Konferencia i zborník tvoria integrálnu súčasť širšieho projektu pod názvom *Historické korene integrácie (strednej) Európy*, nad ktorým záštitu prevzali Centrum pre európsku politiku a Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v spolupráci s Historickým ústavom SAV a zároveň aj člen Európskej komisie Ján Figel'. Projekt je inšpirovaný súčasnou spoločenskou, politickou, ekonomickou a kultúrnou výzvou, ktorej Slovensko čelí – a tou je dôležitá úloha jeho úspešného začlenenia sa do európskych štruktúr po vstupe krajiny do Európskej únie. A práve sondy do integračných zoskupení v strednej Európe, či už politických alebo ekonomických, ktoré sa v tomto priestore utvárali od začiatku novoveku a významným spôsobom ovplyvňovali priestor Slovenska, sa stali nosným obsahom zborníka.

Z 29 príspevkov, ktoré na konferencii odznali, sa do finálnej podoby zborníka dostalo 27, z toho pod deväť štúdií sa podpísali zahraniční autori pôsobiaci na univerzitách a vedecko-výskumných inštitúciách v Čechách, Poľsku, Maďarsku, Slovinsku a Rumunsku. Tie ostatné vyšli spod pera popredných slovenských odborníkov. Aj keď všetky príspevky spája spoločná téma hľadania, na jednej strane, významu stredoeurópskych integračných zoskupení a, na druhej strane, dezintegračných prúdov a ich vplyvov na politiku, ekonomiku, kultúru, a každodenný život a tradície národných spoločenstiev žijúcich v regióne, líšia sa v prístupe, akým danú tému spracúvajú. Hoci prevažnú časť prác v zborníku tvoria štúdie historickej povahy, neraz sa dostávajú na prínosné a nesporne zaujímavé interdisciplinárne pomedzie vďaka prvkom etnológie, muzikológie, sociológie, lingvistiky, filo-

Hľadanie novej podoby strednej Európy

Fenomén integrácie a dezintegrácie od osvietenstva po prvú svetovú vojnu

zofie či literárnej vedy. Na druhej strane je potrebné podčiarknuť aj diferenciáciu jednotlivých štúdií po stránke formálnej, kvantitatívnej i kvalitatívnej, ako už v publikáciách takéhoto charakteru, t.j. v zborníkoch, pod ktoré sa podpisuje množstvo autorov, býva takmer pravidlom. Zborník obsahuje eseje a úvahy, analytické aj interpretačné práce, prípadové štúdie, stručné návrhy i diskusie o otázkach teoretických východísk pre skúmanie národných identít, i príspevky koncipované v duchu kritickej reakcie na určitú publikáciu.

Miloslav Hroch, popredný a medzinárodne vysoko uznávaný český historik, sa vo svojom príspevku zamýšľa nad tým, čo je to geopolitický a kultúrny konštrukt stredná Európa a v rámci novovekých dejín hľadá jej vymedzenie vo vzťahu k ostatným častiam Európy. Po identifikácii najvýraznejších čŕt, ktoré definovali tento priestor v priebehu novovekých dejín, prichádza autor k záveru, že pre historickú analýzu je koncept strednej Európy opodstatnený, no zároveň dodáva, že hocí dodnes tento konštrukt čiastočne pretrváva v mentalitách a v ekonomickej realite, v súčasnosti má len veľmi obmedzenú platnosť.

Kristína Čaplovičová sa vo svojej štúdií ladenej v duchu politickej histórie zaoberá analýzou integračných snáh viedenského dvora pri utváraní modernej centralizovaného štátu, s dôrazom kladeným najmä na reformy, ktoré dvor zavádzal vo všetkých oblastiach života.

Adelaida Mezeiová sa venuje histórii ideí a na základe dobovej tlače sleduje očami Slovákov strednú Európu v období zjednocovania sa Nemecka.

Príspevkami z oblasti ekonomickej histórie sú štúdie Romana Holecu a Andreja Pančura. Roman Holec konfrontuje politicko-diplomatický vývoj v stred-

nej Európe s vývojom nadnárodnej ekonomickej spolupráce v regióne; Andrej Pančur sa zaoberá problémom vnútorného trhu Slovincov v 19. storočí.

Príspevok z pera Daniely Kodajovej sa opäť nesie v duchu histórie ideí a v zaoberá sa vývinom úvah o smerovaní slovanských národov v Európe. Autorka venuje hlavnú pozornosť najmä porovnaniu myšlienok Kollára a Štúra.

Antoni Cetnarowicz skúma poľský vplyv na vytváranie myšlienky jednoty v južnoslovanských národoch a hlavný dôraz kladie na Načertanje od Ilju Garšanina, ktorý sa stal prvým jasne formulovaným programom na vytvorenie spoločného štátu južných Slovanov.

Antoni Giza sa venuje poľskému neoslavizmu a západným i východným vplyvom, ktorým boli Poliaci vystavení na konci 19. a začiatku 20. storočia.

László Szarka extenzívne využíva dobové administratívne štatistické údaje týkajúce sa etnických regiónov Uhorska a na základe týchto zdrojov podáva obraz o administratívnom vývoji Uhorska v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia.

Judit Pál sa venuje zložitému procesu včleňovania sa Sedmohradska do Uhorska po roku 1867.

Jiří Malíř sa problémom integrácie a dezintegrácie strednej Európy venuje prostredníctvom prípadovej štúdie Moravy a všima si ako ju ovplyvnili dva fenomény: zemský autonomizmus a rodiaci sa nacionalizmus.

Janez Cvirn a Jure Gašparič sa v spoločnej štúdií venujú porovnávaniu obrazov a interpretácií, ktoré o Rakúsko-Uhorsku vytvárali predstavitelia slovinskej spoločnosti na konci existencie tohto štátneho útvaru, po jeho rozpade a na konci 20. storočia.

Jiří Hanuš vo svojom príspevku

z oblasti kultúrnych dejín a svetovej literatúry zachytáva prostredníctvom analýzy diela rakúskeho románopisca a historika Roberta Musila *Muž bez vlastností* zaoberá existenciálnym zmätkom, ktorý vládol v rakúskej spoločnosti tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny.

Andrej Findor vo svojom príspevku prináša prehľadný náčrt vývinu v súčasnosti najreprezentatívnejších teórií nacionalizmu – primordializmu, pereniaizmu, modernizmu a etnosymbolizmu. Peter Macho sleduje zmenu postavenia latinčiny v Uhorsku v období nástupu moderného nacionalizmu, ktorý pretláčal nové kategórie ako národ, národný jazyk, národná kultúra, národný štát a všima si aj to, ktoré zložky spoločnosti vnímali latinčinu ako integračný a ktoré ako dezintegračný prvok v štáte.

Tatiana Ivantyšinová vo svojom príspevku predstavuje vývin a význam predstáv Slovákov o ich národnom území, popri iných znakoch národnej identity, od 20. rokov 19. storočia do rokov merušmých.

Eva Krekovičová sa venuje rekonštrukcii historických obrazov a mýtov, národným symbolom a historickej pamäti. Národnú identifikáciu Slovákov sleduje v jej oficiálnej zložke – v štátnych symboloch i v zložke neoficiálnej – vo folklóre.

Dušan Škvarna sa zamerával na vývoj slovenskej národnej symboliky a predstavuje ju v časovom priereze od osvietenstva, cez proromantické obdobie, romantické obdobie, revolučné obdobie 1848/49 až po 50. a 60. roky 19. storočia.

Petra Rybářová sa zamýšľa nad problémami židovskej emancipácie a asimilácie v Uhorsku v 19. storočí. Skúma vzťahy fungujúce vo vnútri ži-

dovskej komunity i vzťahy medzi Židmi a ostatnými konfesiami v Uhorsku v období rozmachu národných hnutí.

Michal Otčenáš tézovito reaguje na problém slovenskej národnej identity na východnom Slovensku v 19. storočí.

Dagmar Pelčáková sleduje vývin českých, no najmä slovenských predstáv o možnostiach spoločného česko-slovenského smerovania pred prvou svetovou vojnou.

Peter Káša sa zamerával na problém ideologizácie literatúry ako typického znaku umenia prvej polovice 19. storočia a ďalej sa venuje komparatívnej analýze poľského a slovenského romantizmu v literatúre.

Hana Urbanová prispela článkom z oblasti muzikológie, v ktorom sa venuje vzniku a vývinu novouhorského štýlu, ktorý sa sformoval za účasti viacerých etník Uhorska v druhej polovici 18. storočia a do 20. storočia prešiel dynamickými premenami v procesoch sebaidentifikácie najmä slovenského a maďarského národa.

Štúdiá z oboru lingvistiky, ktorú napísal Pavol Žigo, sleduje tendencie vo vývine spisovnej slovenčiny v 18. a 19. storočí a jazykovo integračné a kodifikačné snahy slovenských predstaviteľov.

Ľudovít Turčan a Róbert Klobucký sa v spoločnom príspevku venujú vzťahu medzi etablovajúcou sa slovenskou sociológiou a národnou sebaidentifikáciou. Príspevok Júliusa Albertyho sa zaoberá problémom prezentácie národných dejín 19. storočia v najnovších učebniciach dejepisu.

Imrich Sklenka sa zamýšľa nad významom osvietenstva v dejinách Európy a jeho odkazu pre súčasnosť.

Celkovo je tento zborník veľmi cenným príspevkom v slovenskej historiografii, ktorý sleduje moderné európske trendy. Jeho tematická kompozícia, vybrané témy a pokus nadviazať na súčasné trendy v historickom výskume a v interpretácii dejinných udalostí sú významným prínosom pre naše historické bádanie. Zjavná je snaha vymaniť sa z úzkoprofilového nazerania na slovenské dejiny a tendencia vytvárať také historické perspektívy, ktoré kontextualizujú naše dejiny v rámci celého regiónu strednej Európy a vytvárajú tak komplexnejší a v neposlednom rade aj zrozumiteľnejší obraz minulosti.

SLÁVKA OTČENÁŠOVÁ

Pojem konfesionalizmus

Pojem konfesionalizmus je odvodený od slova konfesia (lat. confesio), ktoré znamenalo vierovyznanie, resp. samotnú formuláciu vyznania viery. Konfesionalizmus označuje spôsob myslenia, konania, podmienený konkrétnym náboženským presvedčením a vzťah k iným konfesiam. Pod pojmom slovenský konfesionalizmus sa myslí najmä vzťah katolíkov a evanjelikov, ktorý zásadným spôsobom ovplyvnil slovenské dejiny. Skúmať obsah a charakter slovenského konfesionalizmu je preto predovšetkým povinnosťou historikov, tak profánnych ako aj cirkevných dejín, ale aj teológov, sociológov, politológov, publicistov a žurnalistov.

Konfesia ako identifikačný prvok

Moderná historiografia akosi automaticky berie za premisu svojich uvažovaní skutočnosť, že národné povedomie, resp. vedomie národnej spolupatričnosti stojí vyššie ako konfesijná súdržnosť. V dejinách však často platila rovnica konfesia-národ-štát. Aj dnes to môžeme celkom jasne vidieť na Balkáne, kde moslimskí Bosniaci necítia nijakú spolupatričnosť ani s kresťanskými slovanskými Srbmi, ba ani s Chorvátmi, hoci ich s nimi spája spoločný ijekavský typ jazyka, ba to isté spoločenstvo jazyka neprevládalo konfesijnú odlišnosť pravoslávnych Černohorcov a katolíckych Chorvátov. Konfesijné rozdelenie Flámov spôsobilo v roku 1830 vznik Belgicka a u Írov rozdelenie Írska (1930). Z celosvetového hľadiska sa tento trend po druhej svetovej vojne prejavil pri rozdelení Britskej Indie (moslimský Pakistan a hinduistická India), vytvorením štátu Izrael (na princípe náboženstva a rasy), permanentným konfliktom v Severnom Írsku, rozdelením Cypru, vytvorením islamského štátu v Iráne, atď. Z tohto vyplýva, že v mnohých prípadoch sa konfesionalizmus sa vyvíja paralelne s nacionalizmom.

Niečo podobné charakterizovalo stav v Uhorsku a to ešte celkom nedávno. Slovenskému katolíkovi bol bližší maďarský katolík ako slovenský luterán, alebo maďarský kalvín. Tento stav neskôr vyústil do trendu, ktorý vystihol D. Rapant, ako konfesijné diferencovanie slavizmu a hungarizmu. Aj na našom národnom tele sme zaznamenali podobný jav. Východní Slováci, vyznávajúci gréckokatolícku vieru, ktorí v 18. storočí kolonizovali Dolnú zem (Bačka, Srijem) stratili pocit príslušnosti k národu a vytvorili národné spoločenstvo Kerestúrskeho Rusínov na princípe konfesie.

Konfesijné vnímanie dejín

Ak budeme uvažovať o konfesionalizme v slovenských dejinách, musíme sa zamerať na dve úrovne, na ktorých sa prejavovala odlišná koncepcia pohľadu na dejiny. V prvom prípade ide o vnímanie významných zlomových udalostí v dejinách celou slovenskou spoločnosťou a v druhom prípade ide o koncepcie slovenských dejín v historickej vede. Toto rozdelenie je dôležité, lebo vedecké koncepcie dejín, ktoré rozoberieme neskôr a kde počítame už národné apológie a historické syntézy 18. storočia, ale najmä bottovskú, sasinkovskú a rapantovskú koncepciu dejín, neprenikli do vedomia národa po svojom koncipovaní, ale iba postupne a čiastočne ho ovplyvňovali, lebo boli známe iba úzkemu okruhu intelektuálov. Budem sa však teraz venovať spoločenskej koncepcii dejín

Najprv sa pokúsime charakterizovať tie najvýznamnejšie „kame-

ne úrazu“ nášho dejinného vývoja, pri hodnotení a posudzovaní ktorých sa slovenskí katolíci a evanjelici rozchádzali a často aj doteraz rozchádzajú.

Hodnotenie reformácie

Prirodzene, že hodnotenie reformácie je v prvom rade základný deliaci moment. Reformácia ako proces v dejinách cirkvi, v európskych dejinách v dejinách Uhorska je kľúčovým bodom, od ktorého sa fakticky odvíjajú dve odlišné koncepcie vnímania dejín. Pokým protestantské kultúrne spoločenstvo a jej historiografia ju vnímajú ako nutnú renováciu kresťanstva (oslobodenie z babylonského zajatia) a návrat k pôvodnej čistote viery, katolícke spoločenstvo ju vnímali ako neúspešný a nekompetentný pokus o reformu (za tú uznávajú Tridentský koncil), zneužitý z politických a ekonomických dôvodov, ktorý spôsobil rozdelenie západného kresťanstva. V slo-

sa katolícke vnímanie tejto fázy dejín.

Nazdávam sa, že jeho používanie treba hodnotiť v závislosti od jeho výsledného efektu. Ak by sa reformovaný smer kresťanstva na Slovensku s jeho pôvodným majoritným postavením bol zachoval aj po pokuse o obnovu pôvodného náboženského statu quo pred reformáciou, mohli by sme hovoriť o protireformácii ako o krátkodobom a neúspešnom jave. Ak však tento proces, podporovaný vládnuou dynastiou a štátnymi inštitúciami bol úspešný a podstatným spôsobom zmenil konfesijnú mapu Slovenska (Slovákov dnes zvonku vnímajú ako katolícky národ), treba hovoriť o rekatolizácii o ako dlhodobom procese s dosiahnutím cieľového stavu.

Ideologická podstata konfesionalizmu

Ideologickou podstatou konfesijného napätia medzi Slovákmi po rekatolizácii boli vieroučné (dogma-

riši rímskej nemeckého národa presne definované právne inštitúcie (buď úplne katolícke, alebo úplne protestantské), ktoré na princípe konfesijného regionalizmu celkom dobre fungovali až do začiatku 19. storočia.

Sústavne súperenie medzi uhorskými protestantmi a katolíkmi, hoci nakoniec dostalo právnu formu tolerancie, v podstate však spôsobilo silné napätie medzi vyznávačmi jednotlivých konfesií, prejavujúce sa v nutej symbióze protestantov a katolíkov v krajine, v mestách a v dedinách. Zvlášť slovenský vidiek so svojou typickou hlbokou ľudovou zbožnosťou, kde v podstate celá kultúra bola orientovaná nábožensky, cítil konfesijné rozdiely ako hlboký antagonizmus. Išlo najmä o formálne vonkajškové rozdielnosti, ako neexistencia omše, uznávanie iba dvoch sviatostí, nevera v pomoc duším zomrelých u protestantov a na druhej strane prílišná úcta svätých, nedostatočné poznanie Sväté-

šalo a maskovalo, čo sa prejavilo aj v pohľade na dejiny. Uhorskí protestanti hľadali vo svojej núdzi proti zákonnej moci katolíckych panovníkov pomoc nielen v protestantskom Švédsku, ale aj u nepriateľov kresťanstva, akými boli Turci. Uhorskí katolíci, cítiac za sebou autoritu katolíckeho panovníka a viedenského dvora, sa často dostávali do pozície denunciantov, konjunkturalistov a zradcov záujmov uhorskej vlasti o jej práva. Aj to prispelo k obojstrannej zatrpknutosti katolíkov a evanjelikov, v ktorej zrejme korení vnútorný rozkol v slovenskom národe.

Stavovské povstania

Veľmi zložitým dejinným obdobím s podstatným vplyvom na vnímanie dejín sú stavovské povstania. Hoci ich konfesijné motívy boli spravidla prekryté heslami za záujmy a slobodu krajiny, ostávali ich ústredným hybným prvkom. Významný podiel stredoslovenského meštianstva a zemianstva v stavovských povstaniach má tiež konfesijné dôvody a vplývalo to na interpretáciu dejín. Prvky slovenského konfesijného vnímania stavovských povstaní boli v 19. storočí pod vplyvom uhorskej štátnej ideológie maďarskej historiografie transformované do polohy uhorského patriotizmu a nacionalizmu. Ovplyvnilo to však iba elity. V historickom vedomí slovenského ľudu, dedín a mestečiek sa víťazstva, porážky, krivdy a úspechy povstalcov hodnotili z konfesijných hľadísk.

Autonómnosť slovenčiny

Mohlo by sa zdať, že otázka spisovného jazyka patrí výlučne do kompetencie jazykovedy. Samotné posúdenie konfesionalizmu ako javu si vyžaduje interdisciplinárny prístup tak z hľadiska jazykovedy a literárnej vedy, ako aj histórie a politológie. Zvlášť preto, že slovenčina sa stala jedným zo základných konštitutívnych prvkov slovenského národa. Konfesijné koncepcie, týkajúce sa autonómnosti slovenčiny, formy jazyka, ktoré možno nazvať slovenčinou, ale najmä času a spôsobu kodifikácie, sú platné dodnes, aj keď sa za konfesijné nepovažujú.

Pri posudzovaní konfesijných stanovísk k slovenčine nemôžeme obísť podstatnú skutočnosť, že slovenskí evanjelici považovali češtinu za svoj literárny jazyk ale označovali ju za slovenčinu. Zreteľne sa to prejavilo v patentálnych bojoch, kde sa bibličtina jednoznačne označuje ako slovenčina. Jazykové obranárske tendencie voči maďarčine na pôde cirkvi boli u slovenských evanjelikov jedným z významných podnetov k uvedomeniu si potreby národnej emancipácie. Slovenskí katolíci pred kodifikáciou slovenčiny tiež používali slovakizovanú češtinu ako literárny a liturgický jazyk (homílie, cirkevné piesne, ľudové pobožnosti), ale ich väzba na bibličtinu bola oveľa slabšia ako u evanjelikov, preto práve u nich exitovalo vedomie odlišnosti slovenčiny a češtiny oveľa jasnejšie.

Je možné uznávať v národných dejinách dve kodifikácie slovenčiny? Kodifikácia slovenčiny Antonom Bernolákom, ako kultúrno-spoločenský medzník, znamenala nielen jazykové vymedzenie samostatného slovenského jazyka, ale bola predpokladom rozvinutia teórie samostatného národa. Z tohto hľadiska sa nám javia ostatné úpravy spisovnej slovenčiny ako rekodifikácie.

Hoci roku 1787 Bernolákom kodifikovaná spisovná slovenčina mala užšiu spoločenskú bázu, ako potom po jej štiúrskej a hodžovsko-hattalovskej úprave, mala solídny územný rozsah a zahŕňala územie, kde žili a pôso-

PETER MULÍK

Konfesionalizmus a koncepcie slovenských dejín

venských podmienkach však tento historický medzník predchádzajú udalosti súvisiace s husitským hnutím, jeho vplyvom a pôsobením na Slovensku. Do evanjelickej koncepcie dejín sa husitizmus dostal až v čase rekatolizácie, ako potrebný argument proti majetkovej reštitúcii pôvodných cirkevných majetkov v prospech katolíckej cirkvi. Zdrojmi tejto koncepcie bolo používanie biblickej češtiny a prílev moravských českých exulantov po Bielej Hore do Uhorska, kde z veľkej časti splynuli so slovenskými evanjelikmi. Rozdielne hodnotenie husitizmu obooma našimi konfesiami sa ťahne našimi dejinami až takmer do súčasnosti, pričom pod vplyvom českej a marxistickej historiografie sa jeho kladné hodnotenie stalo na takmer 70 rokov prevládajúcou interpretáciou dejín a to nielen v historiografii ale aj v publicistike a umení, ba v takejto podobe sa zafixovalo aj v historickom vedomí národa.

Ak postupujeme chronologicky po reformácii, jave ktorého jednotnú interpretáciu nenachádzame ani v svetových dejinách a už nehovoríme o cirkevných dejinách a európskych národných historiografiách v stredoeurópskom priestore, prichádzame k poreformačnému obdobiu, ktoré nazývame rekatolizáciou alebo protireformáciou. Už samotný tento terminologický rozdiel má v sebe konfesijné napätie. Aj jeden a aj druhý termín je logicky správny, avšak použitý z odlišných konfesijných hľadísk. Termín protireformácia vystihuje protestantský pohľad a termín rekatolizácia za-

tické) rozdiely oboch konfesií. Tieto rozdiely by však neboli napätím, keby tu neexistovala tendencia pokladať náboženskú hodnotu svojho svetonázoru za vyššiu než náboženskú hodnotu druhej konfesie. Táto abstraktné, alebo konkrétne chápaná superiorita spôsobuje v konečnom dôsledku neznášanlivosť. Nazdávam sa, že na Slovensku ide viac o otázku kulturologickú, spôsobenú celkom odlišným vývojom vzťahov uhorských protestantov a katolíkov, aký bol v Nemecku, alebo v Čechách. Náboženský mier v Augsburgu (1555) a potom aj Vestfálsky mier (1648) umožnili nastoliť politickú stabilitu, ale zároveň vytvorili pre katolíkov a protestantov v Svätej

ho pisma u katolíkov. Najpodstatnejším rozdielom sa však stala úcta k Panne Márii. Táto úcta k Bohorodičke, súdiac podľa množstva pútnických miest, bola zrejme veľmi silná aj pred reformáciou a u katolíkov sa premietla do ľudovej kultúry, umenia, ba vyúsťila do takého subtilného vzťahu, že Sedembolestnú Pannu Máriu začali uctievať ako patrónku slovenského národa (!). Tieto rozdiely boli také veľké, že slovenskí katolíci a evanjelici v priebehu štyroch storočí vytvorili dva odlišné národopisné celky, s odlišným kalendárom, spôsobom slávenia sviatkov a zvykoslovia, ktoré sa premietali z cirkevnej sféry aj do rodinného a širšieho spoločenského života. Väčšina z týchto ostrých vy-

hrotení sa čiastočne,

alebo celkom, otu-

pila v 20. storočí a

najmä v dôsledku

ekumenického im-

pulzu II. vatikánskeho

koncilu stratila

opodstatnenie

Dôležitým prv-

kom konfesijného

koncepcie dejín je

vnímanie politickej

reality, v ktorej Slo-

váci žili. V tejto sú-

vislosti ide aj o loja-

litu k štátu a k vlád-

nucej dynastii.

Keďže v našich

podmienkach štátna

moc nikdy nebola

otvorene naklonená

protestantom, hoci

často garantovala

podmienky rozsiah-

lej tolerancie neka-

tolíkov, zatlačala

protestantské osob-

nosti do pozície di-

sidentov, ktorí sa

pri obhajovaní svojej

pravdy veľakrát

spoliehali viac na

pomoc zo zahrani-

čia ako na vlastné

sily. Toto vedomie

nelojálnosti, ba ten-

dencie k protištátnej

aktivite voči štátnej

moci, sa ťažko zná-

Snímka: Cyril Čepiššák

Milý Grigorij, máte menší problém a jeho neriešenie si vyrábate oveľa väčší problém.

Vašej odpovedi celkovo rozumiem tak, že vítate druhú možnosť – aby som vnútorným problémom unúval zahraničie, vrátane Vašich sponzorov, všetkých sponzorov IVO. Aby som vydal doplnok k Vaším správam o stave Slovenska. Že pre IVO trezorové filmy neexistujú.

Mýlite sa vo Vašej reakcii viacnásobne.

Nie som slobodný človek, predovšetkým.

Som pričinením Vašich odchovcov Rybníčka, Kollára a Vašich správ untermensch, ktorému sa upierajú základné ľudské práva. Ak sa roky nereprizujú moje hry o Husákovi a Benešovi, dá sa to pokladať ešte za autonómiu dramaturgie STV. Ak ale súdruh Darmo v deň premiéry v roku 1996 zakázal odvysielat' čerstvo vyrobenú komédiu režisérky Ľuby Veleckej a potom to STV chaoticky vysvetľovala v médiách, tak ide o frapantné porušenie slobody prejavu a mrhanie verejnoprávnymi peniazmi, ktoré potom prevzali a pokúšali sa rôznymi smermi prekrúcať Kubiš, Materák a Rybníček, ktorý teraz zutekal pred vyšetrovaním/audiotom do Čiech, a ktoré vždy Rada STV (okrem dvoch výnimiek za D. Jarabka a M. Slovák), vedená Vaším Kollárom, odmietla vôbec registrovať a Vaše správy to zatŕkajú celé desaťročie. Slovensko nie je slobodná krajina.

Ak ma oslovujete ako slobodného človeka, môžem to brať iba ako výsmech.

Váš zásadnejší, metodologický, omyl signalizuje aj Vaša odpoveď. Nie som slobodný človek a dobre viete, že Vám nemám ako diktovať obsah Vašich správ. Vy ste môj opakovaný podnet o trezorových filmoch zovšeobecnil na diktát obsahu, ktorý ste potom s veľkým rozmachom odmietli. Nafúkli ste to do neprijateľných rozmerov, aby ste to zmietli zo stola.

To ale otvára otázku, aký je Váš skutočný postoj k filmom v trezore. Váš osobne a Váš ako vedca.

Ako zrejme človek schvaľujete trezorovanie filmov. A ako vedec nechcete registrovať fakt. Vaša teória je teda v tomto konkrétnom prípade ideologicky tendenčne selektívna a mohla by niekomu metodologicky pripomínať povedzme marxistickú umenovedu alebo Lenardovu Nemeckú fyziku... Vaši odchovanci Rybníček a Kollár sú nekritizovateľní ako kedysi členovia ÚV.

Prevzal som nútene Tatarkov údel a ako politicky najviac prenasledovaný spisovateľ mečiarcami aj antimečiarcami od čias uverejnenia kultovej eseje Nemám koho voliť (1990) mi pripadá neprijemná úloha podeliť sa o svoju skúsenosť občana druhej kategórie, ktorý nemá slobodu slova preto, lebo v predstihu diagnostikoval alebo anticipoval dnes takmer väčšinový postoj. K môjmu presvedčeniu sa pridáva postupne väčšina obyvateľstva a strany strácajú voličov. Stranícke sekretariáty zúrilí vtedy aj teraz – pri počítaní hlasov. Ja som to nezavinil, iba pomenoval. Iba som to uvidel skôr ako mnohí neskorší nevoliči. Odvtedy na to ako autor doplácam a v obmedzovaní mojej slobody slova sa vzácné stretli mečiarcami s antimečiarcami, najmä na pôde STV. A nielen mojej...

Strecha úniku, Čierne ovce, Ochotníci a Lúpež dejín. Pars pro toto, štyri filmové diela za desiatky miliónov verejnoprávných korún, sumárne v trezore vyše 70 rokov. Jeden z nich sa za istých okolností odvysielal, ostatne nie. Viete ktoré? Iný verejne v denníku Národná obroda sľúbil Rybníčkov manažment odvysielat'. Asi neviete ktorý. Možno ale viete, komu sa dávajú sľuby, ktoré netreba plniť – zvieratám či podľaľudom, občanom druhej kategórie. Aký je presne Váš model správy verejných vecí, peňazí a demokracie? Rozdeľujete otázky na verejne a ešte verejnejšie? Asi áno.

Martin Bútoru postupoval inak. Skúšal mi tvrdiť, podľa mojej skromnej mienky s veľmi falošnou intonáci-

ou, že kultúra už nie je zaujímavá. V hlbšom slova zmysle postupoval podobne ako Vy – nafukoval. Vy ste nafúkli problém filmov v trezore jedným smerom – on iným.

Hlavná perla z mysliteľskej dielne IVO vak zaznela až potom. Martin tvrdil, na môj vkus fakt prirýchlo, že čierne zoznam slovenských dramatikov neexistuje. Pokiaľ viem, pokúšal sa kedyś študovať na našej fakulte, kde sa vyučuje predovšetkým objektívne myslenie a vedecké dôkazy, ale po istom čase to vzdal, podobne ako Jano Budaj. Dôkaz neexistencie iba spravídla totiž nazaj ťažký a ja teraz musím v tejto verejnej otázke prezidenta Inštitútu pre verejné otázky Martina Bútoru verejne

nych hodnotení. Toto klamanie názvom by ešte mohlo byť OK, keby vznikali aj iné správy, ale keďže vznikajú iba Vaše, tak sa vedecká práca o Slovensku monopolne nahrádza tendenčnosťou. Máte na ňu právo, ale uvedomte si, že pod zavádzajúcim označením monopolne okupujete priestor správ o stave Slovenska s neúplnými informáciami a deravou metodológiou.

Tú istú otázku som popri Martinovi a Grigorijovi položil aj moderátorovi Hribovi, ktorý podľa známeho vyjadrenia skupiny publicistov v STV iba predstiera dialóg. Predstava, že by mal v najväčšej tme pod lampou osvetliť trezorové filmy STV, mu iba vyrazila dych. On vie, že nesmie, ja viem, že nesmie, ale

ale ak ste si to stále nevšimli, je to Vaša ďalšia hanba a galiba v inej, nekultúrnej, oblasti. Až tak ma to nezaujíma, ale tí, čo kafrú do mediálnej a mocenskej sféry, by si mohli prečítať hoci Klimekov Boj o Hrad, aby uvideli, že českí novinári v 20. rokoch 20. storočia mali v tomto jasnejšie. Písalo sa o tom priamo a demokraticky, noviny problém jasne pomenovali a reflektovali. Koaličná rada sa vtedy volala Peťka a podobne ako Hrad bola nezákonná a protiústavná.

Aby som Vás dlho neunúval. Vy si robíte svoju prácu v presadzovaní partikulárnych záujmov, možno iba jednej z troch veľkých Slovensko privatizujúcich skupín (mečiarcovi, antimečiarcovi, skupinka), ale pre zahraničie iba predstiera-

1939. Praha: Paseka 2004. s. 34.).

A film... odcitujem radšej Vlada Godára... „Slovenský film umrel - nie je to preto, lebo sa nevytvorili funkčné možnosti jeho financovania, ale preto, lebo naše elity ho nechcú. Aj tu došlo nielen k strate tisícok pracovných príležitostí, ale predovšetkým k strate remesiel, ktorých súčinnosťou film vzniká. Kontinuitu si uchovávajú tie oblasti kultúry, ktoré nijako alebo len veľmi málo súvisia s činnosťou štátnej správy. Budeme mať murárov či automechanikov, nebudeme mať klaviristov, huslistov či strihačov filmu a režisérov. To je skutočnosť, bez ohľadu na to, či to niekoho deprimuje alebo ne- deprimuje... „

Ak by Vám práve teraz nedajbože zišlo na um, že by bolo asi najšikovnejšie, keby sa mi prihodila nejaká nehoda, môžem Vás ako vedec ubezpečiť, že umlčaním ľudí fakty nemiznú. Naopak, prívola sa tým spravídla ešte sústredenejšia pozornosť. Modlite sa, Grigorij, hoci aj spolu s Martinom, ak sa Vám lepšie modlí spolu, aby sa – ako hovorí Miroslav Krleža – nenarušila moja telesná integrita. Lebo to by mohlo pre slovenskú verejnosť znamenať aj to, že nepravdivosť Vašich správ vo veciach postfašizmu a filmov v trezore Vašej, Vami kontrolovanej štátnej, formálne zdanlivo verejnoprávnej STV sa po dlhoročnom mediálnom násilí proti dramatikom z čierneho zoznamu iba navyše zvýrazní aj ďalšou formou násilia.

V diskusii o Vašich správach na Predstavenstve Spolku slovenských spisovateľov zaznel dokonca podľa mňa diskutabilný názor, že Váš inštitút pracuje pre spravodajské služby a že preto nemá zmysel Vás opravovať vydávaním ďalšej správy. Nuž, ak pracujete aj pre kohokoľvek z neverejnej sféry, pod vtipným zastieracím názvom s použitím adjektíva verejný, myslím si, že aj takýchto svojich odberateľov klamete. Predpokladám, že žiadne solídne spracovanie informácií sa nemôže zakladať na tom, že informujúci agent v nejakej verejnej funkcii sám súčasne porušuje demokratické pravidlá a zároveň o týchto hanebných informáciách svoju centrálu nehanebne neinformuje.

Odcitujem Vám napokon na záver slová, ktoré podľa mňa vystihujú situáciu. Len si dosadte, prosím, namiesto spomenutej knihy filmy. Píše ich takisto mediálne umlčovaný človek inému vari najmedializovanejšiemu. Iste zľahka uhádnate, kto komu o čom a kedy ich napísal.

„...neviem, či je moja kniha niekde uložená, zničená alebo spálená. Ak je lžou, ohováraním, nech sa to povie ľudom, pre ktorých píšem. Metódy, ktorými chcú všetko, čo sa s knihou stalo, zachovať v tajnosti, nie sú metódou boja s nepravdou. Takto sa proti klamstvu nebojuje. Tak sa bojuje proti pravde.“ Konec citátu.

S pozdravom,

ANDREJ FERKO

Bratislava, 30. septembra 2006

Grigorij, Grigorij...

Podiel IVO na trezorových filmoch STV

Sloboda je nádherná. Vari niet človeka, čo by si ju neželal – pre seba. Žiaľ, to je smutná stránka zápasu o slobodu. Lebo častokrát víťazný zápas o slobodu jedných prináša neslobodu druhým. Paradoxne, na Slovensku práve ľudia s deklarovanými liberálnymi postojmi v skutočnosti iba rozohrávajú divadielko so slobodou. Vo svojej láske k slobode idú až tak ďaleko, že ju upierajú ďalším. Už roky predstierajú slobodný dialóg, limitujú ho však iba rámcem vlastnej skupiny. Příkladov je mnoho. Svedčia o tom printové médiá, no i verejnoprávna STV, jej spravodajské relácie, ale najmä relácia Pod lampou, v ktorej moderátor používa hosti na odborné zdôvodnenie vlastných apriorne formulovaných postojov k všetkému – vesmírom počnúc a politickou situáciou končiac. Človek, ktorý sa k nám prístahoval pred nie-

koľkými rokmi, musí nadobudnúť dojem, že my Slováci nemáme ani intelektuálov, lebo hosťom spomenutej relácie je zväčša jeden a ten istý katolícky kňaz, jeden a ten istý rabín, predstavitelia politickej skupinky, ktorej stúpenici sa zmestia do výtahu, zato sú podobne opojení vlastnou výnimčnosťou ako sám moderátor. Chápem ich drzosť, nechápem mlčanie spoločnosti, ktorá vlastne financuje premývanie vlastných mozgov.

Jeden z mála špičkových intelektuálov, spisovateľ a dramatik Andrej Ferko, už roky poukazuje na tieto skutočnosti. Prinášame jeho list Grigorijovi Mesežnikovovi, riaditeľovi Inštitútu pre verejné otázky (IVO), v ktorom poukazuje na dlhoročný jav – filmy zadržované v archívoch STV, ale poukazuje aj na pozadie tohto javu.

REDAKCIA

vyzvať, aby svoj dôkaz verejne predložil. Nám všetkým zakázaným dramatikom naozaj skvelo odľahne! A špeciálne režisérom, scenáristom, kameramanom, hercom atď. zo zakázaných filmov v trezore STV, kde Vy, ako kdesi poznamenal publicista Sergej Chelemendik, už vystupujete hádam ku všetkému – okrem predpovede počasia.

Ako jednotlivému univerzálnemu predstaviteľovi všetkých politológov na všetkých obrazovkách musím pripomenúť, že vyrábanie občanov druhej kategórie v mediálnej sfére sa od čias orbánovského teroru proti novinárom politologicky kvalifikuje ako postfašizmus a že tomuto javu a pojmu v slovenských médiách sa, pokiaľ viem, nejako vyhýbate, ba občas sám – asi z prinútenia, odhadujem – prispievate do známych postfašistických médií ako napr. denník SME, ktorý zásadne neuverejňuje opravy tlačou šírených nepravd, pokiaľ sa týkajú untermenschov.

Iste uznáte, že mám s Vašou výchovou dosť trepezlivosti. Každoročne oslovujem Radu STV, 26. 3. 2003 sa Rada STV listom obrátila na Vášho Rybníčka, pred dvoma rokmi som Vám poslal priznanie vedenia STV z 22. 7. 2004 v Národnej obrode, pred rokom som Vám poslal jemne adresnejšie upozornenie v médiách v texte Pogrom na slovenských dramatikov <http://www.kult-ur-a-fb.sk/new/old/archive/pdf/kult1605.pdf>, kde som už menovite hovoril o zodpovednosti konkrétnych ľudí z IVO. Vy ste mi potom prisľúbili, že upozorníte Vašich ľudí, ktorí píšu o kultúre, na trezorové filmy. Splnili ste tento sľub? Paralelne som otvoril komunikáciu s Vašimi vybranými sponzormi, ako dobre viete. Martin mi teraz prezradil ešte jednu pozoruhodnosť. Za obsah jednotlivých kapitol Vašich správ podľa neho zodpovedajú iba autori ako osoby. Inak povedané, celok a komplexnosť sa nahrádza subjektívnosťou. Inzerujete kdesi na webstránke dokonca aj akože ešte nemetodickejší žáner hodnotenia. Vaše správy teda klamú už svojím názvom – Správa o stave podprahovo suguje objektívnosť a tá Vaša by sa teda objektívne mala volať súbor subjektív-

neodolal som pokušeniu sa ho spýtať. Jeho reakcia bola z Vás trochu možno najdovtipnejšia. Robieva to vraj aj na kameru, neviem, či presne takisto, lebo na túto reláciu som videl len nedopatrením nejakú upútavku, lebo nesúhlasím s tým, aby vo verejnoprávnom médiu vystupoval v úlohe arbitra osobný priateľ a nemorálny ospevovateľ zločineckého bossa Žaluďa. Tváril sa teda moderátor Hrib namiesto odpovede na otázku veľmi presvedčivo zamyslene - a mlčal.

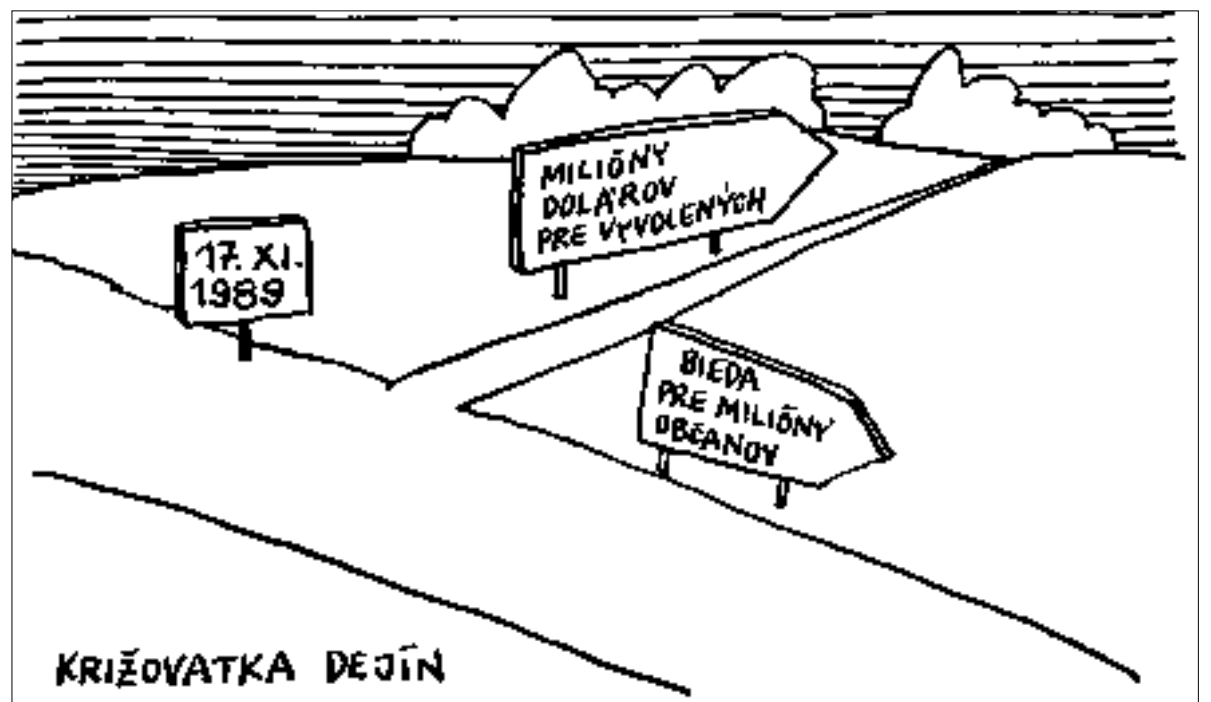
Asi najďalej v porozumení sme pri takýchto príležitostných rozhovoroch dospeli s Pavlom Demešom. Zaujímalo ho, či som sa zatiaľ nezlomil a či ešte vôbec píšem... Zhodli sme sa ale na tom, že napriek mnohým názorovým rozdielom by sme obidvaja chceli žiť v štáte, za ktorý sa nehanbíme. Konkretizoval som to v dvoch bodoch - trezorové filmy a koaličná rada. Ten druhý sa netýka kultúry, ale úrovne, ktorá je podľa Martina Bútoru zaujímavejšia. Občas to spomeniem aj novinárom, ale boja sa o tom písať. Ide o to, že koaličná rada je protiústavný a protizákonný orgán. Nevie, ako toto reflektujete vo Vašich správach,

te demokratickosť, pluralitu a odbornosť. Ja som aj Vaším pričinením, pričinením IVO, neslobodný človek, ktorý má už jedenásty rok v trezore nakrútenú komédiu a okolo 1800 strán nerealizovaných príbehov, esejí alebo scenárov, popri Lúpeži dejín vrátane ďalších dvoch komédií napísaných s Janom Drgoncom – Hľadá sa poradca prezidenta so zmyslom pre jazz a rock a Prvý raz a naposledy čistá pravda o záhadnom zmiznutí superagenta 006 v Bratislave.

Budte na trezorové filmy a podiel IVO na tomto hrdý, ak inak neviete.

Všeobecnejšie, Vaše správy by podľa mňa mali priznať oficiálne stanovisko najväčšej spisovateľskej organizácie – slovenská literatúra sa ocitla na nepriateľskom území.

Dalo by sa povedať, že v niektorých ohľadoch pripomína terajšie postavenie slovenskej kultúrnej verejnosti situáciu českej menšiny v Sudetoch 30. rokov. „Nevycházal český tisk, nehrálo divadlo, rozhlas a film a pro český národní a kulturní život neexistoval žádný veřejně garantovaný prostor“ (GEBHART, J. – KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-

Kresba: Andrej Mišanek